

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΝΟΡΙΑΚΟΥ ΚΛΗΡΟΥ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΙΣΤ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19 | 15 ΑΥΓ. - 1 ΣΕΠΤΕΜΒΡ. 1967 | ΑΡΙΘ. 16-17

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

Ἡ «Βιβλιοθήκη τοῦ Ἐφημερίου»

Ὁ ἐφημεριακός μας Κληῆρος, τό γε νῦν ἔχον, δέν διαθέτει, ὡς σύνολον, τήν κατάρτισιν ἐκείνην, τήν ὁποίαν ἀπαιτοῦν γενικῶς ἡ ἀποστολή του καί εἰδικῶς αἱ ἀνάγκαι τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ κατάρτισις αὕτη θά γίνη πραγματικότης ἀφοῦ παρέλθῃ κάποιον χρονικόν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον θά ἀναμορφωθῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευσις. Ἐν τῷ μεταξύ διὰ τοὺς ἤδη ὑπερηρετούντας τήν Ἐκκλησίαν ἐφημερίους, θά πρέπει νὰ ληφθῇ μία συστηματικωτέρα μέριμνα, ὥστε νὰ συμπληρώσουν τὰς γνώσεις των ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς καί τῶν καθηκόντων των. Ἡ μέριμνα αὕτη ὑπάρχει βεβαίως κατὰ βάσιν, μὲ τὸ περιοδικόν «Ἐφημέριος» καί τὰς διαφόρους ποιμαντικοῦ περιεχομένου ἐκδόσεις του. Ἀλλὰ πρέπει νὰ συμπληρωθῇ. Ἡ «Ἀποστολικὴ Διακονία», διὰ μιᾶς συγκροτουμένης πρὸς τοῦτο Ἐπιτροπῆς ἐξ Ἱεραρχῶν, ἄλλων κληρικῶν καί καθηγητῶν τῶν Θεολογικῶν μας Σχολῶν, θά ἦτο δυνατὸν νὰ προγραμματίσῃ μίαν σειρὰν ἐκδόσεων, φωτιζουσῶν τοὺς τομεῖς τοῦ ἐφημεριακοῦ ἔργου, μὲ ἀπλῆν γλῶσσαν καί ἐπαγωγὸν μεθοδικότητα, διὰ νὰ ἀπαρτισθῇ οὕτως ἡ «Βιβλιοθήκη τοῦ Ἐφημερίου».

Οἱ ἐφημέριοι καὶ τὸ πράσινον

Ἡ Πολιτεία, μὲ πλεόν ἀποφασιστικὴν διάθεσιν αὕτην τὴν φοράν, ἀπεδύθη εἰς τὴν προσπάθειαν διαφωτίσεως τοῦ λαοῦ μας διὰ τὴν ἀγάπην, συντήρησιν καί προφύλαξιν τοῦ πρασίνου. Εἰς τὴν προσπάθειαν αὕτην, τόσον ἀναγκαίαν εἰς μίαν χώραν πτωχὴν εἰς χλωρίδα ὅπως ἡ Ἑλλάς, τὸ Κράτος θά εὕρῃ ὡς καί εἰς κάθε τομέα κοινωνικῆς καί πολιτιστικῆς ἐποικοδομῆς, πολῦτιμον συμπαραστάτην καί βοηθὸν τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία διὰ τοῦ λόγου της θά συντείνῃ εἰς τὴν συνειδητοποίησιν

τῆς ὀφειλομένης πρὸς τὸ πράσινον στοργῆς καὶ φροντίδος. Τὸ καθῆκον αὐτὸ ἐμπίπτει ἰδίως εἰς τοὺς ἑφημερίους τῆς ὑπαίθρου χώρας. Οὗτοι καλοῦνται νὰ καλλιεργήσουν εἰς τὰ ποιμίνα τῶν τὸ ἐνεργὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ὑπεράσπισιν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ πρασίνου, τὸ ὁποῖον, ἐνῶ ἦτο τόσον ὀλίγον, ἢ ἀμέλεια τοῦ παρελθόντος ἔχει ἔτι πλέον περιορίσει. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πόλεις, ὅπου ἐπίσης τὸ πράσινον—πνεύμων καὶ κύριον συστατικὸν ὠραιότητος διὰ τὰ ἀστικά κέντρα—εἶναι ἐλάχιστον, ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ ἀκούεται ὑπὲρ αὐτοῦ.

Αἱ κεναὶ ἑφημεριακαὶ θέσεις

Ἡ ἀποστολὴ ἱερέων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν διὰ τὴν προσωρινὴν πλήρωσιν ἑφημεριακῶν θέσεων εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα ὑπῆρξε μία ἔμπνευσις τοῦ Προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ ὁποία, ὡς πρῶτον ἐφικτὸν μέτρον, δεικνύει τὴν ἀποφασιστικὴν διάθεσιν Του, νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἓν θέμα ἐκ τῶν πλέον σοβαρῶν καὶ ἐπείγοντων. Εἶναι ὄντως ἀνεπίτρεπτον νὰ παραμείνῃ χρονίζουσα μία τοιαύτη ἐκκρεμότης. Ἐπὶ Ἱερωνύμου τοῦ Α', μαζὶ μὲ ἀρκετὰ ἄλλα προβλήματα, θὰ λυθῇ τὸ ταχύτερον καὶ τὸ τῆς πληρώσεως τῶν κενῶν ἑφημεριακῶν θέσεων, ἡ ὁποία, ἰδίως διὰ τὰς παραμεθορίους Ἱερὰς Μητροπόλεις τῆς Ἐπικρατείας, ἀποτελεῖ κραυγαλέαν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἔθνικὴν ἀνάγκην.

Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ σημερινὴ Ἱ. Σύνοδος, προβαίνουσα εἰς ρεαλιστικὴν μελέτην τοῦ θέματος, θὰ ἐπιτύχῃ, ἐν συμπνοίᾳ μετὰ τῆς Πολιτείας, ὀριστικὴν καὶ ἐξ ὅλων τῶν ἀπόψεων θετικὴν ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην.

Ἐθνικὸς Φάρος.

Πρωτοβουλία τοῦ δραστηρίου Μητροπολίτου Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Στυλιανοῦ καὶ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ κ. Θρασυβούλου Τσακαλώτου, οἱ ὁποῖοι συνεργαζόμενοι ἀγαστῶς πρωτοστατοῦν εἰς πᾶσαν ὠραίαν πατριωτικὴν ἐξόρμησιν, ἡ Πρέβεζα ἐτίμησε πρεπόντως τὴν μνήμην τοῦ ἡρωϊκοῦ τέκνου τῆς καὶ θρυλικοῦ νικητοῦ τῆς Γραβιάς Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου, διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ἐπιβλητικοῦ ἀδριάντος καὶ τῆς μετακομιδῆς καὶ ἐναποθέσεως τῶν τιμῶν λειψάνων του εἰς εἰδικὴν κρύπτῃν κάτωθεν τοῦ ἀδριάντος, τοῦ ὁποῖου τὰ ἀποκαλυπτήρια ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ λαοφιλοῦς Βασιλέως μας Κωνσταντίνου.

Εἰς ἔμπνευσμένην προσλαλίαν του κατὰ τὴν ἱεροπρεπῆ καὶ κατανυκτικὴν τελετὴν τῆς ἐναποθέσεως τῶν ὀστέων τοῦ πρώτου

ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Δ'

Ὁ ἀνήκων εἰς τὴν μεθοδιστικὴν Ἐκκλησίαν J. M. Buckley λέγει τὰ ἑξῆς : « Πάντες οἱ κληρικοὶ ἡμῶν, ἐκτὸς ὀλίγων, ἐπέστρεψαν πρὶν φθάσουν εἰς τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ πλεῖστοι ἔξ αὐτῶν πρὶν φθάσουν εἰς τὸ 18ον ἔτος ». Ὁ Thwing εἰς στατιστικὴν του, ἀφορῶσαν εἰς τὰ μέλη τοῦ πολυσυνθέτου καὶ ποικιλίαν χαρακτηρῶν ἀντιπροσωπεύοντος ἁμερικανικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐξωτερικῶν Ἱεραποστολῶν, λέγει, ὅτι 21 ἔξ αὐτῶν ἐγένοντο συνειδητοὶ χριστιανοὶ εἰς ἡλικίαν μεταξὺ 8 καὶ 12 ἐτῶν, 26 εἰς ἡλικίαν μεταξὺ 12 καὶ 15 ἐτῶν καὶ 132 πρὶν φθάσουν εἰς τὸ 20ὸν ἔτος.

Ὁ εὐαγγελιστὴς Fay Mills ἐν τινι μεγάλῃ θρησκευτικῇ συγκέντρῳσι διεπίστωσεν, ὅτι 8 εἶχον ἐπιστρέψει εἰς ἡλικίαν μεταξὺ 50 καὶ 60 ἐτῶν, 14 εἰς ἡλικίαν μεταξὺ 40 καὶ 50 ἐτῶν, 35 εἰς ἡλικίαν μεταξὺ 30 καὶ 40 ἐτῶν, 180 εἰς ἡλικίαν μεταξὺ 20 καὶ 30 ἐτῶν, καὶ 1100 εἰς ἡλικίαν μικροτέραν τῆς τοῦ 20οῦ ἔτους. Εἰς ἓν συνέδριον 154 κατηχητῶν ἐν Hildsdale διεπιστώθη, ὅτι οἱ 139 ἔξ αὐτῶν εἶχον γίνεαι συνειδητοὶ χριστιανοὶ εἰς ἡλικίαν μικροτέραν τῆς τῶν 20 ἐτῶν, 13 εἰς ἡλικίαν μεταξὺ 20 καὶ 40 ἐτῶν καὶ 2 βραδύτερον. Ὁ Spencer ἀναφέρει, ὅτι ἐπὶ 1000 ἀτόμων τὰ 548 εἶχον ἀφυπνισθῆ θρησκευτικῶς εἰς ἡλικίαν μικροτέραν τῆς τῶν 20 ἐτῶν,

1. G. Stanley H a 11, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. 2, σ. 289.

νικητοῦ τοῦ Ἁγῶνος τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν κάτωθεν τοῦ ἀδριάντος κρύπτῃν, ὁ Ἅγιος Πρεβέζης εἶπε προσφυῶς μεταξὺ τῶν ἄλλων τὰ ἑξῆς : « Ἐνώπιον ὄλων μας, καὶ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς, θὰ ἀκτινοβολῆ ἡ ἐθνικὴ προσωπικότης σου, ὁ ὑπέροχος ἀνδριάς σου. Πρὸ αὐτοῦ θὰ προσέρχωνται οἱ νέοι, ὡς εὐλαβεῖς προσκυνηταί, διὰ νὰ φρονηματίζωνται ἀπὸ τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἀρετὴν σου. Θὰ ἀποτελῆ ἀληθὲς ἀλεξιτήριον κατὰ τοῦ ὑλιστικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἀθέου κομμουνισμοῦ, ἡ φωτεινὴ μορφή σου. Καὶ σὰν ἐθνικὸς φάρος, θὰ φωτίζη ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς ἠθικὰς ἀξίας, εἰς τὴν λεωφόρον τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ἰδανικῶν ».

Αἰωνία καὶ τρισένδοξος ἅς εἶναι ἡ μνήμη τοῦ ἀρχιστρατήγου Ὀδυσσεῶς Ἀνδρουτσου, ὁ ὁποῖος πολεμήσας ἀνδρείως « γιὰ τὴν πίστι τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Γένους μας » συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς μακραίωνος δουλείας ἀνάστασιν τῆς Πατρίδος μας.

37 εἰς ἡλικίαν μεταξὺ 20 καὶ 30 ἐτῶν κ.λ.π. Καὶ ὁ Brockman λέγει, ὅτι τὸ 17ον ἔτος εἶναι τὸ ἔτος τῶν περισσοτέρων («ἐπιστροφῶν»)².

Αὐτὸς ὁ G. Stanley Hall διὰ συνθέτου στατιστικοῦ πίνακος, περιλαμβάνοντος τέσσαρας ἐπὶ μέρους στατιστικάς, παρουσιάζει, ὅτι ἐπὶ τεσσάρων χιλιάδων περίπου περιπτώσεων θρησκευτικῆς ἀφυπνίσεως αἱ 2500 περίπου ἐξ αὐτῶν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἡλικίαν μεταξὺ 15 καὶ 20 ἐτῶν³. Ὁ Lancaster⁴ λέγει, ὅτι ἐξ ἐρεῦνης ἐπὶ 598 νέων διεπίστωσεν ὅτι οἱ 518 ἐξ αὐτῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι εἶχον ἡλικίαν μικροτέραν τῆς τῶν 20 ἐτῶν, παρουσίασαν ἐλευθέρως καὶ αὐθορμήτως ζῶηρόν θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον. «Ἡ θρησκεία, λέγει, πρὸ αὐτῆς τῆς ἡλικίας ἦτο δι' αὐτοὺς μᾶλλον εἰς τύπος. Τώρα γίνεται ἐνσυνείδητος. Εἶναι ἐν νέον ἐνδιαφέρον καὶ πολλοὶ ὁμιλοῦν περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ μιᾶς αἰφνιδίας ἀφυπνίσεως. Εἶναι συχνάκις αὐθόρμητον, ὡς τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν μουσικὴν ἢ ὡς ἡ ἀγάπη τῆς φύσεως. Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἀναπτύσσεται οὕτω φυσικῶς, ὡς ἀνατέλλει ὁ ἥλιος»⁵.

Ἐκ πάντων τούτων συνάγεται, ὅτι «ἡ ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας βεβαίως, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐφηβος, ὅστις νὰ μὴν ἠσθάνθη δέος πρὸ τοῦ μυστηρίου τοῦ κρυπτομένου ὀπισθεν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ παρατηρουμένων φαινομένων καὶ γεγονότων, ὅστις νὰ μὴ συνησθάνθη τὴν σμικροτήτά του ἐνώπιον τῆς δημιουργίας, ὅστις νὰ μὴ ἐπεπόθησε θρησκευτικὴν ἀνώψωσιν καὶ λύτρωσιν τοῦ ἐγῶ του καὶ νὰ μὴ ἀντελήφθῃ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, ἐποχὴν σφοδροτάτης ἐσωτερικῆς διεγέρσεως καὶ ἰδιοκρατίας παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, παρατηρεῖται συνήθως καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀφύπνισις καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀναγέννησις»⁶.

Ἀληθῶς ὁ κάλυξ τῆς νεανικῆς ψυχῆς ἀνοίγει τὰ πεταλά του, ἵνα δεχθοῦν ταῦτα τὴν θαλπωρὴν τοῦ ἡλίου τῆς Θρησκείας. Δὲν εἶναι δὲ δυνατόν νὰ συμβῆ ἄλλως. Ἐφ' ὅσον ἡ θρησκευτικὴ ἀξία εἶναι συνυφασμένη μὲ τὰ μυχαίτατα βάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς

---

2. A study of the moral and religious life of 251 Preparatory School students in the United States, Ped. Sem., September 1902, τόμ. IX, σελ. 255-273.

3. G. Stanley Hall, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 290.

4. Psychology and Pedagogy of Adolescence, Ped. Sem. July, 1897, τόμ. 5, σ. 61-128.

5. G. Stanley Hall, αὐτόθι, σ. 292.

6. Παναγιώτου Ἱ. Μπρατσιώτου, Ἀτομισμὸς καὶ κοινωνισμὸς παρὰ τῆ νεολαίᾳ, σελ. 15.

καὶ ἀποτελεῖ τὴν ρίζαν αὐτῆς, εἶναι φυσικὸν κατὰ τὴν ἡλικίαν, καθ' ἣν ἐκκολάπτεται ἡ ψυχὴ καὶ ἀνθίζει ἡ ἀνθρωπινὴ προσωπικότης, νὰ προβάλλῃ καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀξία τὸ ἰδανικὸν αἴτημά της.

“Ὡστε ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἡλικία δὲν γεννᾷ σοβαρᾶς μόνον δυσκολίας διὰ τὸν χριστιανὸν παιδαγωγὸν ἀλλὰ παραλλήλως παρέχει εἰς αὐτὸν μοναδικὰς εὐκαιρίας — τοιαύτας καὶ τοσαύτας, ὅσας καὶ ὁποίας δὲν παρέχει οὐδεμία ἄλλη ἡλικία — , ἵνα ἐνθουσιάσῃ οὗτος τοὺς νέους καὶ στρατολογήσῃ ἐκ τῶν τάξεων αὐτῶν ζῶντα στελέχη τῆς Ἐκκλησίας, ἀξιόους στρατιώτας καὶ ἐργάτας τοῦ Χριστοῦ. Ὁ παιδαγωγὸς λοιπὸν οὗτος, ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὰ μνημονευθέντα δεδομένα τῆς ψυχολογίας, δύναται νὰ προχωρήσῃ μετὰ θάρρους καὶ πίστεως εἰς τὸ ἔργον του.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, καθίστανται προφανεῖς οἱ κύριοι στόχοι τοῦ ἔργου τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς εἰς τὰς τάξεις τῶν νέων καὶ τῶν ἐφήβων..

Ἐν πρώτοις ἰδιαίτερα μέριμνα πρέπει νὰ ληφθῇ διὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ὑφὴν τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ἥτις θὰ γίνῃ πρὸς αὐτούς. Ὁ σκοπὸς ταύτης ἀφορᾷ οὐχὶ ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ γνωρίσουν οἱ νέοι τὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ καταστήσουν ταύτας βαθεῖας πεποιθήσεις, προσωπικὸν βίωμα καὶ ἀναφαίρετον αὐτῶν κτῆμα. Ἐπειδὴ δὲ ἀκριβῶς οἱ νέοι εὐρίσκονται εἰς περίοδον κριτικῆς ἐρευνῆς καὶ ἀμφιβολιῶν, δι' αὐτὸ ἐπιβάλλεται, ὅπως ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία ἔχῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑγιᾶ ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα, ἵνα κρημνισθοῦν τὰ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων προπύργια τῶν δισταγμῶν καὶ ἀμφιταλαντεύσεων καὶ ἐμπεδωθοῦν ἐν αὐτοῖς αἱ χριστιανικαὶ ἀληθελαι, αἵτινες, ἂν καὶ εἶναι ὑπὲρ λόγον καὶ γίνονται δεκταὶ διὰ τῆς πίστεως, ἐν τούτοις οὐδόλως εἶναι παρὰ λόγον, ἀλλὰ κατὰ λόγον, εἰς οὐδεμίαν ἐρχόμεναι πραγματικὴν σύγκρουσιν πρὸς τὴν ὑγιᾶ λογικὴν, ἐπιστήμην καὶ φιλοσοφίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀληθῆς καὶ ζῶσα πίστις δέον νὰ αἰχμαλωτίζῃ τὴν καρδίαν καὶ κινήτοποιῇ τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου, μετουσιουμένη εἰς πρᾶξιν καὶ ζῶην, αἱ χριστιανικαὶ ἀληθελαι πρέπει νὰ γίνουν διὰ τοὺς νέους πεποιθήσεις ρυθμίζουσαι πάσας ἀνεξαρτήτως τὰς πτυχὰς καὶ ἐκφάνσεις τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς αὐτῶν ζωῆς. Δι' αὐτὸ ἐν τῇ μνημονευθεῖσῃ θρησκευτικῇ διδασκαλίᾳ δέον νὰ τονίζεται καὶ ἡ ἐμπρακτος ἐν τῇ ζωῇ ἐφαρμογὴ ἐκάστης ἀληθείας.

(Συνεχίζεται)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Η ΕΡΓΑΣΙΑ

Η'

Τὸ πρόβλημα τῆς ἠθικῆς σημασίας τῆς ἐργασίας δὲν κατανοήθηκε, καὶ ἀγνοεῖται τόσον ἀπὸ τὸν καπιταλισμόν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν σοσιαλισμόν. Καὶ οἱ δυὸ ἰσχυρίζονται καὶ διακηρύττουν, ὅτι προστατεύουν τὴν ἐργασία. Μὰ καὶ οἱ δυὸ δὲν εἶναι εἰλικρινεῖς καὶ ἀποβλέπουν στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων τους. Γιατὶ καὶ στὰ δυὸ αὐτὰ οἰκονομικὰ συστήματα πού διέπουν τὴν σύγχρονη ζωὴ, παραθεωρεῖται ἐντελῶς τὸ πρόσωπο τοῦ ἐργάτη σὰν αὐτόνομη καὶ ἀξιοσέβαστη ἀπολύτως ἀξία. Καὶ σκοπός των εἶναι, πῶς θὰ ἐπιτύχουν περισσότερα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ καὶ περισσότερη δύναμη. Ἡ ἐσωτερικὴ του ζωὴ καὶ ἡ μοῖρα του, τοὺς εἶναι ὅλως διόλου ἀδιαφόρετα πράγματα. Γιατὶ τὸν θεωροῦν σὰν βιολογικὴν ἀπλῶς μονάδα καὶ σὰν ὄργανο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας. Οἱ πόνοι του, οἱ λαχτάρεις του, ἡ σύσταση τῆς ψυχῆς του, οἱ βαθύτερες ἐφέσεις του καὶ ἡ ἠθικὴ του ὑπόσταση παραθεωροῦνται ὅλως διόλου. Καὶ εἶναι μάλιστα ἔτοιμοι νὰ τὸν συντρίψουν, ὅταν τὸ δίκηο του ἀντιμάχεται μὲ τὸ συμφέρον τους καὶ οἱ ἀγῶνες του γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχη περιορίζουν τὴν παμφάγο σὰν τὸν Ἄδην ἀπληστία τους. Ὁ κομμουνισμὸς μάλιστα στὸ ζήτημα αὐτὸ φανερώνεται εἰλικρινέστερος. Γιατὶ δὲν ἐπιτρέπει καμμιάν ἐλευθερίαν στὸν ἐργαζόμενον, καὶ δὲν τοῦ ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας. Ἐνῶ ὁ καπιταλισμὸς ἀνεμίζει μὲν τὸ λάβαρο τῆς «ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας», στὴν πραγματικότητά ὅμως οἱ ἐργατικὲς ὀργανώσεις δὲν εἶναι αὐτόνομες· ἀλλὰ βρίσκονται ὑπὸ τὸν ζυγὸ τοῦ κεφαλαίου, καὶ χρησιμοποιοῦνται—κατὰ κανόνα σχεδόν—γιὰ νὰ προστατευθῇ καὶ νὰ κατοχυρωθῇ ἀκόμη περισσότερο καὶ μὲ κάποια νομιμοφάνεια ἢ ἀμαρτωλὴ ἀχορταγιά τοῦ συστήματος, ἀχορταγιά, πού εἶναι τόσον ἐχθρικὴ καὶ στὴν ἔννοια τῆς ἠθικῆς, ἀλλὰ καὶ στὸ συμ-

φέρων τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Κι' ἔτσι ὁ ἐργάτης κι' ὁ ἐργοδότης ἀντιπροσωπεύουν δυὸ ξεχωριστοὺς κόσμους, πού ἐνῶ ὁ σκοπὸς τους εἶναι κοινός, δὲν συμπίπτουν σχεδὸν ποτέ...

* * *

Ἡ ὑψηλὴ χριστιανικὴ ἔννοια τοῦ «πλησίον» δὲν ἐκαλλιεργήθηκε καὶ δὲν ἀπόκτησε ρίζωμα στὴ μηχανοκρατικὴν αὐτὴν ἐποχὴ μας. Ἀντίθετα μάλιστα, κάθε πίστη πρὸς τὴν ἀγία καὶ σωτηρίαν ἀλήθειά της ἔχει θριμματισθῆ. Καὶ ἡ μόνη ἀλήθεια πού ἀναγνωρίζεται γενικὰ καὶ πού διακατέχει καὶ κυβερνᾷ τις συνειδήσεις εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀτόμου. Κι' ὅλος ὁ ἀγώνας τῆς ζωῆς σ' ἓνα καὶ μόνον ἀποβλέπει· στὴν ἐξασφάλιση, μὲ κάθε μέσο, περισσότερης ὑλικῆς ἀνεσης· καὶ εἶναι ἓνα ἀέναο λαχάνιασμα γιὰ τὴν καλυτέρευση τῆς ἀτομικῆς εὐημερίας, πού ἐπάνω σ' αὐτὴν στηρίζονται καὶ τὰ πολιτικὰ προγράμματα καὶ οἱ κοινωνικοὶ σκοποί. Κι' ὅμως τὸ «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν» εἶναι ἓνα θεῖο πρόσταγμα, πού ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν τυραννία τῆς στιγμῆς καὶ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ ἀτομισμού καὶ βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο ν' ἀνυψωθῆ στὶς εὐρύτερες ἔννοιες τοῦ Γένους, τῆς Πατρίδος, τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

Μέσα λοιπὸν στὴν συμφεροντολογικὴν αὐτὴν ἀτμόσφαιρα πού μᾶς περισφίγγει, φυσικὸν εἶναι καὶ οἱ λογῆς λογῆς ἐργοδότες νὰ διακατέχωνται ἀπὸ τὴν μανία τοῦ κέρδους καὶ σ' αὐτὸ μοναδικὰ ν' ἀποβλέπουν καὶ νὰ θητεύουν. Κι' ὄχι μονάχα παραμερίζουν κι' ἀγνοοῦν στὶς ἐπιχειρήσεις τους τὴν ἔννοια τοῦ «πλησίον», ἀλλὰ συχνὰ βάζουν σὰν βασικὴ τους ἐπιδίωξη τὴν οἰκονομικὴν καταστροφὴ τοῦ ἀντιπάλου τους. Καὶ βέβαια, μὲ μιὰ τέτοια ἀντιχριστιανικὴ καὶ ἀντιανθρωπιστικὴ ἀντίληψη, κάθε ἄλλο παρὰ δίκαιη εἶναι καὶ ἡ κατανομὴ τοῦ κέρδους ἀνάμεσα στὴν ἐργασία καὶ στὸ κεφάλαιο, στοὺς παράγοντες δηλαδὴ πού τὸ δημιουργοῦν.

Κι' αὐτὸ βέβαια προκαλεῖ κρυφὸ μῖσος κι' ὀδηγεῖ συχνὰ σ' ἀντιδικίες καὶ σὲ συγκρούσεις ὀξύτατες τοὺς ἐργοδότες μὲ τοὺς ἐργάτες.

* * *

Καὶ διερωτᾶται κι' ἀπορεῖ κανεὶς, πῶς ἄνθρωποι μὲ τόσην ἐμπειρία καὶ μὲ τόσην ἀντίληψη φθάνουν ὡς τὸ κατάντημα νὰ γίνωνται τόσον ἐγωϊστές· κι' ἀντὶς νὰ εὐρύνουν τὸ «ἐγώ» τοὺς ὡς τῇ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ στῇ δικαίωση τοῦ «πλησίον» γίνονται ἀράχνες ποὺ ἀπομυζοῦν τὸν ἴδρωτα τοῦ ἐργαζομένου. Πῶς, μὰ τὴν ἀλήθεια, τοὺς διαφεύγει, πῶς ὁ πλανήτης μας αὐτὸς ἀπὸ μιὰ μᾶζα ἀγρίων κι' ἀτιθάσσευτων δυνάμεων ποὺ ἦτανε, ἔφθασε, μὲ τὴν ἐργασία καὶ μὲ τὸν ἀδιάλειπτον ἀνθρώπινο μόχθο, στῇ σημερινή του μορφή; Πῶς ἀποξεχνοῦν, πῶς ἡ δύναμη ποὺ ἔχει τὸ σίδηρο, πληθαίνει καὶ πολλαπλασιάζεται μὲ τὴν κατεργασία του σὲ χάλυβα; Καὶ πῶς μποροῦν ν' ἀμπαρῶνουν ἔτσι τὸν ἑαυτὸ τους, ὥστε νὰ μὴ βλέπουν παρὰ τὸ συμφεροντάκι τους μόνο καὶ νὰ καταντοῦν, ὡς τὴν ἀπάτη, τὴν αἰσχροκέρδεια κι' ὡς τὴν νοθεία, τὴν ἀπαθλίωση δηλαδή τῆς ψυχῆς τους καὶ τῆς ὑπαρξῆς τους, μόνο καὶ μόνον γιὰ νὰ κερδίσουν; Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, ἐρωτῶ, νὰ ὑπάρξῃ πολιτεία καὶ πολιτικὴ τίμια συνείδηση μὲ τέτοιαν ἀπάνθρωπη πώρωση καὶ μὲ τέτοια καταφρόνηση στῇ ἐπιταγῇ τοῦ Χριστοῦ ν' ἀγαπᾶμε τὸν πλησίον μας καὶ νὰ σεβώμαστε τὸν μόχθο τοῦ ἐργαζομένου; Τὴν συνείδηση τῶν τέτοιων ἀνθρώπων ἐσυμβόλιζε, χωρὶς ἄλλο, ὁ ὠραῖος προγονικὸς μας μῦθος γιὰ τὸν «πίθο τῶν Δαναίδων»!

* * *

Καὶ θυμοῦμαι αὐτὴν τὴν στιγμὴν μιὰ μου συνομιλία μ' ἓνα φίλο μου μεγαλοβιομήχανο, μὲ πολὺπλευρες δημιουργικὲς ἱκανότητες καὶ καλόκαρδο ἄνθρωπο. Τὸν εἶχα ρωτήσῃ, ἂν εἶχε παρακολοθηθεῖ μιὰν ἐξαιρετικὴν πραγματικὰ συναυλία, ποὺ εἶχε δοθῇ τίς ἡμέρες ἐκεῖνες

στό 'Ηρώδειο. Καί μ' ἀπάντησε, μ' ἀφέλεια καί μέ εἰλικρίνεια, πῶς ἡ μόνη συναυλία πού τόν εὐχαριστεῖ καί ἡ μόνη μουσική πού τόν ἐνθουσιάζει εἶναι ὁ θόρυβος ἀπό τίς μηχανές τοῦ ἐργοστασίου του...

—Σέ καταλαβαίνω, τ' ἀπάντησα. Εἶναι πραγματικά ὠραῖο, πολύ ὠραῖο, νά συλλαβαίνης μέ τόν νοῦ σου τὸ σχέδιο μιᾶς μεγάλης ἐπιχείρησης. Καί ἀκόμη ὠραιότερο, τὸ νά κατορθώνης, μ' ἐλεύθερη βούληση καί μέ ἰσχυρή δημιουργικότητα, νά μετουσιώσης ὕστερα τὸ σχέδιό σου αὐτὸ σέ πραγματικότητα κι' ἀπὸ τόν κόσμο τῆς φαντασίας καί τῆς ὄνειροπόλησης νά τὸ θεμελιώνης ἐπάνω στή γῆ. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴν εἶστε καί σεῖς οἱ μεγάλοι ἐπιχειρηματίες, ὅπως καί οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες, ὀπτασιαστὲς καί ὄνειροπόλοι. Ἔτσι κι' ἐκεῖνοι, ὅπως κι' ἐσεῖς, ὀπτασιάζονται κι' ὄραματίζονται ἓνα ἔργο Τέχνης, καί ὕστερα μεταπλάθουν τὸν ὄραματισμὸ τους σέ ποίημα, σ' ἀγαλμα, σέ ζωγραφικὸ πίνακα, σέ μουσικὴ σύνθεση, ἢ σ' ἀρχιτεκτονικὸν ἀριστούργημα. Καί μάλιστα σεῖς βρῖσκεστε σέ πολύ καλύτερη θέση ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνες. Γιατὶ ἔχετε τὴν ἱκανοποίηση, πῶς μέ τὸ ἔργο πού δημιουργεῖτε, βοηθᾶτε θετικὰ τοὺς συνανθρώπους σας καί δίνετε δουλειὰ καί τὴν χαρὰ τῆς ζωῆς σέ κόσμο πολὺν.

Εἶναι λοιπὸν πολὺ φυσικό, νά σοῦ χαρίξῃ μιὰ τόσην ἔντονην εὐχαρίστηση ἢ ἐπιχείρησή σου καί τὸ ἐργοστάσιό σου. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτό, ὡς τὸ σημεῖον νά μοῦ λές, ὅτι τίποτες ἄλλο δὲν σ' εὐχαριστεῖ, παρά μονάχα ὁ θόρυβος καί ὁ κρότος ἀπὸ τίς μηχανές τοῦ ἐργοστασίου σου, ἢ ἀπόσταση εἶναι πολὺ μεγάλη. Κι' ἐγὼ τοῦλάχιστον, ἀγαπητέ μου, σέ λυποῦμαι εἰλικρινῶς γι' αὐτό. Γιατὶ εἶναι σημάδι πῶς ἔπαυσες νάχῃς τὴν αὐτόνομη δύναμη νά μπορῆς νά βυθίζεσαι στό ζωογόνο πνεῦμα στοχασμῶν καί συναισθημάτων, πού ἀπ' αὐτὰ ἀντλεῖ ὁ ἄνθρωπος τίς εὐγενικώτερες καί βαθυτέρες ἱκανοποιήσεις του, καί εἶναι γιὰ τὸ πνεῦμα, ὅ,τι καί ὁ ἀγέρας γιὰ τὴν ζωὴ του...

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ
ΤΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ
Ο ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

μ'. Ταῦτα ἡμῖν ὁ πρὸς ἀλλήλους πόλεμος· ταῦτα οἱ λίαν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πράου μαχόμενοι· ταῦτα οἱ πλεόν ἀγαπῶντες τὸν Θεὸν ἢ ὅσον συμφέρει· καὶ παλαίειν μὲν οὐκ ἔξεστιν ἔξω τῶν νενομισμένων, οὐδ' ἄλλο τι ἀγωνίζεσθαι· ἢ καταβοήσεται καὶ ἀτιμασθήσεται, καὶ ἀπολεῖ τὴν νίκην ὁ ἐκπαλαίων, ἢ ἄλλο τι μὴ καλῶς ἀγωνιζόμενος, μηδὲ κατὰ τοὺς κειμένους ὄρους τῆς ἀγωνίας, κἂν ὅτι γενναῖος ἢ καὶ τεχνικώτερος· ὑπὲρ Χριστοῦ δὲ ἀγωνεῖται τις οὐ κατὰ Χριστόν, ἔπειτα χαριεῖται τῇ εἰρήνῃ, πολεμῶν ὑπὲρ αὐτῆς ὡς οὐκ ἔξεστι; Καὶ οἱ μὲν δαίμονες φρίττουσιν εἰς ἔτι καὶ νῦν Χριστοῦ καλούμενον, καὶ οὐδὲ ὑπὸ τῆς κακίας ἡμῶν ἐξίτηλος γέγονεν ἡ τοῦ ὀνόματος τούτου δύναμις· ἡμεῖς δὲ οὐκ αἰσχυρόμεθα τὸ σεμνὸν οὕτω καὶ πράγμα καὶ ὄνομα καθυβρίζοντες· καὶ μονοῦ φανερῶς αὐτοῦ βοῶντος ἀκούοντες καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Τὸ γὰρ ὄνομά μου βλασφημεῖται δι' ὑμᾶς ἐν τοῖς ἔθνεσι. Καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν οὐ δέδοικα πόλεμον, οὐδὲ τὸν νῦν ἐπαναστάντα θῆρα ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ τοῦ πονηροῦ τὸ πλήρωμα, κἂν πῦρ ἀπειλῆ, κἂν ξίφη, κἂν θήρας, κἂν κρημνοὺς, κἂν βάραθρα, κἂν πάντων γένηται τῶν πάποτε μανέντων ἀπανθρωπότητος, κἂν ταῖς οὐσαῖς τιμωρίαις προσεξέυρη χαλεποτέρας. Ἐν ἔχω πρὸ πάντα φάρμακον, μίαν ὁδὸν εἰς νίκην· Ἐν Χριστῷ καυχῆσομαι, τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

μ'. Αὐτὰ εἶναι τ' ἀποτελέσματα τῆς ἀλληλομαχίας μας. Αὐτὰ κατορθώνουν αὐτοί, πού ἔξω ἀπὸ κάθε πρεπούμενο μέτρο, ἀγωνίζονται γιὰ τὸν πρᾶο κι' ἀγαθὸ Κύριό μας. Αὐτὰ κι' ὅσο ἀγαποῦν τὸν Θεό, περισσότερο παρὰ ὅσο συμφέρει. Κι' ἀπαγορεύεται μὲν ἡ πάλη ἔξω ἀπὸ τοὺς κανονισμούς, ὅπως καὶ γιὰ κάθε ἄλλο ἀγώνισμα· ἀλλοιώτικα, οἱ παράνομοι παλαιστῆς κι' αὐτοὶ πού δὲν ἀγωνίζονται καλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες γιουχαῖζονται καὶ τοὺς ντροπιάζουσε, ἔστω ἂν εἶναι ἐξαιρετικά γενναῖοι καὶ τεχνίτες. Ποιὸς εἶναι ὅμως ἐκεῖνος, πού θ' ἀγωνισθῆ γιὰ τὸν Χριστό, παρὰ τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατόπιν θὰ χαίρεται γιὰ τὴν εἰρήνην, πολεμῶντας γι' αὐτήν, μὲ τρόπο πού δὲν ἐπιτρέπεται; Καὶ οἱ μὲν διάβολοι φρίττουν στ' ἄκουσμα τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀκόμη καὶ σήμερα· καὶ δὲν κατώρθωσεν ἡ κακία μας ν' ἀφανίσῃ τὴν δύναμην τοῦ ὀνόματός του. Ἐμεῖς ὅμως δὲν ντροπιάσαμε νὰ βρίζουμε τ' ἅγιον αὐτὸ ὄνομα καὶ πρᾶγμα, ἂν καὶ τὸν ἀκοῦμε καθημερινὰ νὰ λέῃ καθαρὰ ατ' ὄνομά μου βλαστημιέται ἐξ αἰτίας σας ἀνάμεσα στοὺς Ἑθνικούς». Καὶ τὸν μὲν πόλεμον ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς δὲν τὸν φοβηθήκαμε· οὔτε καὶ τ' ἄγριο θηρίον, πού στὶς ἡμέρας μας αὐτὲς ἐπαναστάτησε κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν· οὔτε καὶ τὰ μεγάλα κακὰ πού μᾶς βρῆκαν· κι' ἄς μᾶς ἀπειλοῦν ἡ φωτιά, καὶ ἡ σφαγὴ, τ' ἄγρια θηρία, εἴτε καὶ γκρεμνοὶ καὶ βάραθρα κι' οἱ ὅποιεςδήποτε κακουργίες πού ἐμχανευθήκεν ὡς τώρα ὁ ἄνθρωπος, ἢ κι' ἂν πρόκειται νὰ μηχανευθῆ κι' ἄλλες πού νᾶναι φοβερώτερες ἀπ' αὐτές. Κι' ἔνα φάρμακον ἔχω γιὰ ὅλα αὐτὰ· ἓνας δρόμος μονάχα ὑπάρχει γιὰ τὴν νίκη—θὰ τὸ καυχῆθῶ στ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ—ὁ θάνατος γιὰ τὸν Χριστό!

ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

μα'. Πρὸς δὲ τὸν ἐμὸν πόλεμον οὐκ ἔχω τίς γένωμαι, τίνα συμμαχίαν ἐξεύρω, τίνα λόγον σοφίας, τί χάρισμα, ποία πανοπλία πρὸς τὰς τοῦ πονηροῦ μεθοδίας ὀπλίσομαι. Τίς νικήσει τοῦτον Μωϋσῆς ἐκτείνας τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἔν' ὁ σταυρὸς ἰσχύση τυπούμενος καὶ προμηνυόμενος; Τίς Ἰησοῦς μετὰ τοῦτον, τῷ ἀρχιστρατήγῳ τῶν θείων παρατάξεων συμπαταταττόμενος; Τίς Δαβίδ, ἢ ψάλλων, ἢ πολεμῶν ἐν σφενδόναις, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ περιεζωσμένος δύναμιν εἰς πόλεμον, καὶ τοὺς δακτύλους εἰς παράταξιν γυμναζόμενος; Τίς θρηνήσει ταῦτα πρὸς ἀξίαν Ἱερεμίας, θρήνους γράφων ὑπὲρ Ἰσραήλ; Τίς βοήσεται, Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῶς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος, τοῦ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη; Τίς περὶ ἡμῶν προσεύξεται Νῶε, καὶ Ἰώβ, καὶ Δανιήλ, οἱ συνευχόμενοι καὶ συναριθμούμενοι, ἵνα κοπάσῃ μικρὸν ἡμῖν ὁ πόλεμος, ἵνα γενώμεθα ἡμῶν αὐτῶν, ἔν' ἀλλήλους ποτὲ γνωρίσωμεν, ἵνα μηκέτι ὄμεν ἀνθ' ἐνὸς τοῦ Ἰσραὴλ Ἰούδας καὶ Ἰσραὴλ, μηκέτι Ροβοάμ καὶ Ἱεροβοάμ, μηκέτι Ἱερουσαλήμ καὶ Σαμάρεια, αἱ ἐν μέρει διὰ τὰς ἀμαρτίας παραδιδόμεναι, καὶ ἐν μέρει θρηνούμεναι; Ἐγὼ μὲν γὰρ ἀσθενέστερος εἶναι τοῦ πολέμου τούτου ὁμολογῶ, καὶ διὰ τοῦτο ἔδωκα τὰ νῶτα, καλύψας τὸ πρόσωπον ἐν τροπῇ, καὶ καταμόνας καθεσθῆναι, συνιών, ὅτι ὁ καιρὸς πονηρὸς ἐστίν· ὅτι ἀπελάκτισαν οἱ ἡγαπημένοι, ὅτι γεγόναμεν υἱοὶ ἀφροσύνης, ἢ ἀμπελος ἢ εὐκκληματοῦσα, ἢ ἀμπελος ἢ ἀληθινή, πᾶσα καρποφόρος, ὡραία πᾶσα, καλῶς ταῖς σταγόσι ταῖς ἄνωθεν ἀνατέλλουσα· ὅτι ἐστράφη εἰς ἀτιμίαν ἐμοὶ τὸ διάδημα τοῦ κάλους, τὸ ἀποσφράγισμα τῆς ἐμῆς δόξης, ὁ τῆς καυχήσεως στέφανος· εἰ δὲ τι πρὸς ταῦτα τολμηρὸς καὶ γενναῖος, μακάριος οὗτος ἐμοὶ τοῦ θάρρους καὶ τῆς γενναιότητος.

μα'. Στὸν πόλεμον ὅμως ποῦ ἔχω πρὸς τὸν ἑαυτό μου δὲν ξέρω πῶς νὰ συμπεριφερθῶ! Ποιὸν σύμμαχο νὰ βρῶ, ποιά λόγια σοφά, ποιδ χάρισμα, μὲ ποιά βαρειὰν ἀρματωσιὰν νὰ ὀπλισθῶ γιὰ νὰ πολεμήσω τίς πανουργίες τοῦ Σατανᾶ; Ποιὸς θὰ τὸν νικήσῃ αὐτόν; Μήπως ὁ Μωϋσῆς, ποῦ ἀπλώνοντας τὰ χέρια του ἐπάνω στὸ βουνὸ προτύπωσε καὶ προμήνυσε τότε τὴν νίκη τοῦ Σταυροῦ; Μήπως ὁ διάδοχός του Ἰησοῦς τοῦ Ναυί ποῦ κατόπιν συμπαρατάχθηκε μὲ τὸν ἀρχιστράτηγο τῶν θείων δυνάμεων; Ποιὸς; Μήπως ὁ Δαυὶδ ψέλνοντας, ἢ πολεμῶντας, μὲ σφεντόνες, καὶ περιζωσμένος ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ δύναμη γιὰ πόλεμο, ἢ γυμνάζοντας τὰ χέρια του γιὰ νὰ παραταχθῇ σὲ μάχη; Ποιὸς; Μήπως ὁ Σαμουὴλ, ποῦ καὶ προσευχόντανε κι' ἐπρόσφερε θυσίες γιὰ τὸν λαό, κι' ἔχριζε γιὰ βασιλέα του αὐτόν ποῦ μπορούσε νὰ νικᾷ; Ποιὸς θὰ κλάψῃ γι' αὐτά, ὅπως τ' ἀξιίζουν; Μήπως ὁ Ἱερεμίας ποῦ ἔγραφε μοιρολόγια γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες; Ποιὸς θὰ φωνάξῃ:—Λυπήσου, Κύριε τὸν λαό σου, καὶ μὴν παραδώσῃς τὴν κληρονομία σου στὴν καταφρόνια, μὲ τὸ νὰ ὑποδουλωθοῦνε στοὺς εἰδωλολάτρεις. Ποιὸς θὰ προσευχηθῇ γιὰ μᾶς; Ὁ Νῶε μήπως, κι' ὁ Ἰώβ κι' ὁ Δανιὴλ, ποῦ νὰ δεηθοῦνε καὶ νὰμποῦνε κι' αὐτοὶ σὲ παράταξη μάχης μαζί μας, γιὰ νὰ σταματήσῃ λίγο γιὰ μᾶς τὸ κακό, νάλθωμε στὰ σύγκαλά μας, καὶ νὰ γνωρίσωμε κάποτες ὁ ἓνας τὸν ἄλλο; Γιὰ νὰ μὴν εἶμαστε πλέον καὶ Ἰούδας καὶ Ἰσραὴλ, ἀντὶ νάμαστε Ἰούδας μονάχα· κι' ὄχι πλέον Βοβοὰμ καὶ Ἱεροβάμ, οὔτε καὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ Σαμάρεια, ποῦ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά παραδοθήκανε, στὸν ἀφανισμό γιὰ τίς ἁμαρτίες τους, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλην ἀξιίζουν γιὰ μοιρολόγια. Γιατὶ ἐγὼ μὲν τ' ὁμολογῶ, πῶς δὲν τὰ βγάζω πέρα στὸν πόλεμον αὐτόν· καὶ γι' αὐτὸ πισωπλατίζω, σκεπάζοντας τὸ πρόσωπό μου ἀπὸ τὴν ντροπή. Κι' ἀποζήτησα τὴν μοναξιά, γιατί ξεχείλισε μέσα μου ἡ πίκρα, καὶ νὰ βυθισθῶ στὴ σιωπή, γιατί οἱ περιστάσεις εἶναι κακές· γιατί μᾶς ἀπόδιωξαν οἱ ἀγαπημένες μας· κι' ἐγινήκαμε ἀποστάτες κι' ἀάσωτοι υἱοί» ἡμεῖς, τ' ἀμπέλι μὲ τὰ καρπερὰ κλήματα, τ' ἀμπέλι τ' ἀληθινό, ποῦ ἦτανε ὅλο καρπὸ καὶ πεντάμορφο, καὶ ποῦ βλαστομανοῦσε μὲ τίς δροσοσταλίδες τ' οὐρανοῦ· καὶ γιατί ἡ κορώνα τῆς ὁμορφιάς μου, ποῦ ἦτανε τὸ ἀποσφράγισμα τῆς δόξας μου καὶ τὸ στεφάνι τῆς ἀύχης μου, καταστάθηκεν ἀσχημιά. Κι' ἂν ὑπάρχῃ τυχὸν κάποιος ποῦ νάχῃ κουράγιο καὶ τόλμη σ' αὐτά, αὐτὸς εἶναι γιὰ μένα μακαριστὸς γιὰ τὸ θάρρος του καὶ γιὰ τὴν παλληκαριά του.

ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

μβ'. Καὶ οὕτω λέγω τὸν ἔνδον καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, τὸν ἐν τοῖς πάθεισι πόλεμον, ὃν πολεμούμεθα νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπὸ τοῦ τῆς ταπεινώσεως σώματος, τὰ μὲν κρύβδην, τὰ δὲ φανερωῶς· καὶ τῆς ἄνω καὶ κάτω κυμαινούσης ἡμᾶς καὶ στροβούσης, διὰ τε αἰσθήσεως καὶ τῶν ἄλλων τερπνῶν τοῦ βίου τούτου περιφορᾶς, τοῦ τε πηλοῦ τῆς ἰλῦος, ᾧ ἐμπεπήγημεθα, καὶ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας ἀντιστρατευομένου τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος, καὶ διαφθεῖρειν ἐπιχειροῦντος τὴν βασιλικὴν ἐν ἡμῖν εἰκόνα, καὶ ὅσον τῆς θείας ἀπορροίας ἡμῖν συγκαταβέβληται· ὡς μόλις ἂν τις ἑαυτὸν ἢ μακρᾷ φιλοσοφίᾳ παιδαγωγήσας, καὶ ἀπορρηγνύς κατὰ μικρὸν τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενές καὶ φωτοειδές τοῦ ταπεινοῦ καὶ τῷ σκότει συνεζευγμένου, ἢ Θεοῦ τυχών, ἴλεω, ἢ καὶ ἄμφω ταῦτα, καὶ μελέτην ὅτι μάλιστα ποιούμενος ἄνω βλέπειν τῆς κατασπώσης ὕλης ἐπικρατήσῃ. Πρὶν δὲ ταύτην ὑπερσχεῖν ὅση δύναμις, καὶ ἀνακαθᾶραι ἱκανῶς τὴν διάνοιαν, ὑπὲρ τε τοὺς ἄλλους μακρᾷ γενέσθαι τῇ πρὸς Θεὸν ἐγγύτητι, ἢ ψυχῶν προστασίαν δέξασθαι, ἢ μεσιτείαν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων (τοῦτο γὰρ ἴσως ὁ ἱερεὺς), οὐκ ἀσφαλές εἶναι γνώσκω.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

μβ'. Καὶ δὲν μίλησα ἀκόμη γιὰ τὸν ἐσωτερικὸ καὶ γιὰ τὰ μέσα μας, τὸν πρὸς τὰ πάθη μας πόλεμο, ποὺ νύκτα καὶ ἡμέρα τὸν πολεμοῦμε μὲ τὴν ταπεινὴν μας σάρκα· ἄλλοτες μὲν κρυφὰ κι' ἄλλοτε φανερά, οὔτε καὶ γιὰ τὴν περιφορὰ μας ποὺ μᾶς τρικυμίζει ψηλὰ καὶ χαμηλὰ καὶ μᾶς στροβιλίζει μὲ τίς αἰσθήσεις μας καὶ μὲ τίς ἄλλες χαρὲς τῆς ζωῆς αὐτῆς· οὔτε καὶ γιὰ τὸν πηλὸ καὶ τὴ λάσπη ποὺ σ' αὐτὴν ἔχομε κολλήσει· οὔτε καὶ γιὰ τὸν νόμο τῆς ἁμαρτίας, ποὺ ἀντιστρατεύεται στὸ νόμο τοῦ πνεύματος κι' ἐπιχειρεῖ ν' ἀφανίσῃ τὴν βασιλικὴ μέσα μας εἰκόνα· οὔτε καὶ γιὰ τὸ πόσο ἔχει ἀτονίσει μαζί της ἐντὸς μας ἡ πνοὴ τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ μόλις καὶ μετὰ βίας θὰ μπορούσε νὰ κατανικήσῃ κανεὶς τὴν καταλυτικὴν ὕλικὴν του φύση, ἢ ἀφοῦ παιδαγωγήσῃ μὲ πολύχρονη μελέτη κι' ἀσκηση τὸν ἑαυτὸ του, ἢ ξεμακραίνοντας σιγὰ σιγὰ, ἀπὸ τὴν εὐγένεια κι' ἀπὸ τὴν φωτόμορφη ψυχὴ του καθεὶ ποὺ ἔχει συνάφεια μὲ τὴν εὐτέλεια καὶ μὲ τὸ σκοτάδι· ἢ ἐλεημένος ἀπὸ τὸ Θεό· ἢ καὶ τὰ δυὸ μαζί, κι' ἔχοντας ὅσο μπορεῖ περισσότερο στραμμένη τὴν προσοχὴ του στὸ νὰ βλέπῃ ψηλὰ. Προτοῦ ὅμως νὰ τὴν δαμάσῃ, ὅσο τοῦ εἶναι βολετό, καὶ προτοῦ καθαρίσῃ ἱκανοποιητικὰ τὸν νοῦ του, καὶ προτοῦ νὰ ὑπερτερήσῃ κατὰ πολὺ τοὺς ἄλλους στὸ πλησίασμά του πρὸς τὸν Θεό, τὸ νὰ δεχθῆ ἢ νὰ κυβερνᾷ ψυχές, ἢ νὰ μεσιτεῦῃ ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους (γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἴσως τὸ ἔργο τοῦ ἱερέα), δὲν τὸ νομίζω σὰν βέβαιο πρᾶγμα.

Ἀπόδοση ΘΕΟΔΟΣΗ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ

Τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ

ΔΙΔΑΧΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΕΣ

Ἐνας ἄρχοντας, πολὺ πλούσιος καὶ μὲ πολλὰ ὑποστατικά καὶ ὑπηρέτες, ἄλλο δὲν εἶχε στὸ νοῦ του, παρὰ τὴν καλοπέρασή του καὶ πὼς νὰ θησαυρίζῃ περισσότερο. Γιὰ τίποτες ἄλλο δὲν χαμπάριζε. Στὴν ἐκκλησιά δὲν πατοῦσε τὸ ποδάρι του· κι' οὔτε ν' ἀκούσῃ ἤθελε γιὰ ἐξομολόγησι, ἢ γιὰ νὰ κάνῃ γιὰ τὴν ψυχὴ του ἐλεημοσύνη σὲ κάποιον ἀναγκεμένο. Καὶ ἡ μόνη του ἔγνοια ἦτανε, πὼς νὰ πληθαίνῃ τ' ἀγαθὰ του, γιὰ ν' ἀφήσῃ περισσότερα στὸ μοναχογιό του, ποῦ ἦτανε τότε δέκα χρονῶν.

Ἦλθεν ὅμως κάποιος καιρὸς ποῦ ἄρρωστήσε βαρεῖα κι' ἐκινδύνευε. Κι' ὅλοι οἱ δικοὶ του τοῦλεγαν νὰ κάνουν εὐχέλαιο, νὰ ξομολογηθῇ καὶ νὰ δώσῃ καὶ κάτι σὲ κανένα φτωχὸ γιὰ τὸ καλὸ τῆς ψυχῆς του. Αὐτὸς ὅμως ἔλεγε πεισματικά: —Δὲν κάνω τίποτα· οὔτε καὶ δίνω τίποτα. Ἄς εἶναι καλὰ τὸ παιδί μου. Αὐτὸ θὰ γνοιασθῇ κι' αὐτὸ θὰ φροντίσῃ γιὰ ὅλα· καὶ θὰ δώσῃ κι' ἐλεημοσύνες γιὰ τὴν ψυχὴ μου. Κι' οὔτε γνώμην ἀλλάζεν, οὔτε κι' ἀπόφασῃ, γιὰτὶ ἡ ψυχὴ του ἦτανε παραδομένη στὸν «ἔξω ἀπὸ ἐδῶ»...

Στὸν τόπον ἐκεῖνο ζοῦσε κι' ἕνας ἐξομολόγος καὶ πνευματικός, ποῦ ἦτανε πολὺ ἐνάρετος, κι' ἀληθινὰ ἅγιος ἄνθρωπος. Βαρυκάρδιζε λοιπὸν γιὰ τὴν κακοψυχίαν αὐτῆ τοῦ ἄρχοντα· καὶ παρακαλοῦσε τὸν Θεὸ νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦ του, καὶ νὰ μπορέσῃ νὰ κάνῃ κάτι γιὰ τὴν σωτηρία του. Μιὰν ἡμέρα λοιπὸν πηγαίνει καὶ κόβει τὰ μαλλιά του σύρριζα, ξυρίζει καὶ τὰ γένηα του καὶ ἀφοῦ ντύθηκε σὰν κοσμικός, πηγαίνει στὸ σπίτι τοῦ πλούσιου ἄρχοντα. Κτυπᾷ λοιπὸν τὴν πόρτα καὶ βγαίνουν καὶ τὸν ρωτοῦν τί θέλει καὶ τί γυρεύει.

—Εἶμαι ξένος ἄνθρωπος, τοὺς εἶπε καὶ περαστικός ἀπὸ τὸν τόπο σας. Ἐμαθα λοιπὸν, πὼς ὁ ἄρχοντας εἶναι ἄρρωστος βαρεῖα. Κι' ἐπειδὴ εἶμαι γιατρός, θάθελα νὰ τὸν ἰδῶ κι' ἐγώ, ἂν εἶναι μὲ τὸ θέλημά σας καὶ νὰ τὸν βοηθήσω. Κι' ἐκεῖνοι τὸν ἐδέχθησαν πρόθυμα κι' ἔτρεξαν καὶ τοῦ ἀνοιξαν πασίχαροι· καὶ τὸν ὠδήγησαν στὸ δωμάτιο τοῦ ἄρρωστου, ποῦ ἦτανε μαζεμένοι οἱ συγγενεῖς του καὶ τὸν παράστεκαν. Τοὺς λέει λοιπὸν:—Πῶς εἶναι ὁ ἄρρωστος; Κι' ἀποκρίθηκε ἐκεῖνος καὶ τοῦ λέει:—Ἀσχημα, ἀφέντη μου, ἀσχημα πολὺ. Τοῦ λέει ὁ γιατρός:—Τί σοῦ λένε οἱ γιατροὶ τῆς χώρας σας;—Τὶ νὰ μοῦ εἰποῦνε,

λέει ὁ ἄρρωστος· μοῦ λένε πὼς εἶμαι βαρεῖα καὶ τοῦ θανατᾶ.

Σκύβει λοιπὸν ἐκεῖνος καὶ τὸν ἀφουγκράζεται· πιάνει καὶ τὸν σφυγμὸ του, καὶ τὸν ἐξέτασε γυναιστικὰ καὶ μὲ προσοχή. Καὶ τοῦ λέει κατόπιν:—Κι' ἐγὼ τὸ ἴδιο λέω... Εἶναι δύσκολη κατάσταση... Μποροῦμε ὁμως καὶ νὰ γίνης καλά καὶ νὰ σωθῆς, ἂν ἴσως καὶ βρισκότανε κάποιο γιαιτρικὸ πού ξέρω.—Τί γιαιτρικὸ εἶναι αὐτό; τοῦ λέει ἐκεῖνος. Θὰ κάνωμε τρόπο νὰ τὸ βροῦμε, ὅπου καὶ νὰ βρίσκεται. Δόξα σοι ὁ Θεός, μποροῦμε νὰ ξοδιάσωμε, ὅσα κι' ἂν χρειασθοῦν.

Ὁ γιαιτρὸς καμώθηκε πὼς δὲν ἄκουσε. Καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο τὸν ἐρώτησε:—Ἐχεις παιδιὰ;—Ἐχω ἓνα μοναχοπαιδι, τοῦ λέει ἐκεῖνος. —Μὴ στενοχωριέσαι λοιπὸν, τοῦ λέει ὁ γιαιτρὸς καὶ τὸ γιαιτρικὸ σου θᾶναι σὲ λίγο ἔτοιμο. Καὶ σοῦ ὑπόσχομαι, πὼς θὰ γίνης καλά καὶ δὲν θὰ πεθάνης...

Γύρευε λοιπὸν νὰ τοῦ φέρουν ἓνα φλυτζάνι, νερὸ καὶ κριθαράλευρο. Τ' ἀνακάτεψε καλά· κι' ἔβγαλε καὶ μιὰ σακούλα, πού εἶχε κρυμμένη στὸ στήθος του, κι' ἐκαμώθηκε πὼς ρίχνει κάτι ἄλλα γιαιτρικὰ μέσα στὸ φλυτζάνι, ποῦμοιαζαν σὰν κιτρινόσκονι. Κι' ἀφοῦ τ' ἀνακάτεψε ὅλα μαζί κάμποση ὥρα, τοῦ λέει:—Ἐ, τὸ γιαιτρικὸ εἶναι ἔτοιμο ἀπὸ ἐμένα. Μόνο χρειάζεται ἀκόμη νᾶλθη καὶ τὸ παιδί σου καὶ νὰ τοῦ σχίσω τὸ μικρὸ του δακτυλάκι καὶ νὰ τοῦ πάρω λίγο αἶμα καὶ νὰ τὸ ἀνακατέψω μὲ τὸ γιαιτρικὸ. Κι' ἄμα τὸ πάρης τρεῖς τέσσαρες τὸ πολὺ φορές, παρευθὺς θὰ γίνης καλά, κι' ὅπως ἦσουν πρῶτα.

Ἔστειλαν λοιπὸν νὰ φωνάξουν τὸ παιδί, καὶ νὰ τοῦ εἰποῦν, πὼς τὸ θέλει ὁ πατέρας του. Ἐκεῖνο ὁμως ἐπαιζε μὲ τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ καὶ δὲν ἤθελε νὰ πάη. Πῆγε τότε ἡ μητέρα του, νὰ τὸ πάρη. Μὰ καὶ πάλιν ἀντιστάθηκε, γιαιτὶ ἤθελε νὰ παίξῃ. Μὰ ἡ μητέρα του τὸ πῆρε στανικά του καὶ μὲ χίλια δύο κανακέματα. —Πρέπει, παιδάκι μου, νᾶρθῆς· γιαιτὶ ἦλθεν ἓνας μεγάλος γιαιτρὸς καὶ θὰ κάμη καλά τὸν πατέρα σου, πού τόσο σ' ἀγαπᾶ· καὶ ὁ γιαιτρὸς σὲ θέλει, κάτι νὰ σοῦ εἰπῆ.

Τὸ πῆγαν, λοιπὸν, σέρνοντας καὶ μουρμουρίζοντας στὸ δωμάτιο τοῦ ἄρρωστου καὶ κοιτάμενου πατέρα του. Καὶ καθὼς τὸ εἶδε ὁ γιαιτρὸς, τοῦ εἶπε γλυκὰ γλυκὰ:—Ἐλα, καλὸ μου παιδάκι, νὰ σοῦ τρυπήσω λίγο μ' ἓνα βελόνι τὸ μικρὸ σου δακτυλάκι καὶ νὰ σοῦ πάρω λίγες σταλαγματιές αἶμα, γιὰ νὰ τις ἀνακατέψω μὲ τὸ γιαιτρικὸ αὐτὸ πού κρατᾶ. Καὶ μόλις τὸ πιῆ ὁ ὁ πατερούλης σου θὰ γίνῃ παρευθὺς καλά.

Μόλις τ' ἄκουσεν αὐτὸ τὸ παιδί. —Τρελλάθηκες, τοῦ λέει τοῦ γιαιτροῦ, πού θὰ σ' ἀφήσω νὰ μοῦ τρυπήσης τὸ χέρι μου;

Γι' αὐτὸ μὲ τραβήξατε ἀπὸ τὰ παιγνίδια μου μὲ τ' ἄλλα παιδιὰ ; Εἴσθε λοιπὸν ὅλοι σας τρελλοί. Κι' ἔστρεψε, γιὰ νὰ φύγει...

Ὁ γιατρὸς προσπάθησε νὰ τὸ φιλοτιμήσῃ, καὶ τοῦλεγε : —'Ἀπὸ σένα, καλὸ μου παιδί, κρέμεται ἡ ζωὴ τοῦ πατέρα σου, νὰ ζήσῃ ἢ νὰ πεθάνῃ ; Καὶ τὸ ξέρεις πόσο σ' ἀγαπᾷ. Γιὰ σένα κουραζότανε, κι' ἔχασε τὴν ὑγεία του. Καὶ σοῦχει συνάξει ἀμέτρητα ἀγαθὰ. Κι' ἐσύ θὰ φοβηθῆς τώρα ἓνα μικρὸ τσίμπημα καὶ δὲν θὰ τοῦ δώσης λίγες στάλες αἷμα, ποὺ ἀπὸ αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ του.—'Εγὼ σοῦ λέω, τοῦ ἀπαντᾷ, δὲν θέλω νὰ πονέσω, καὶ νὰ τρέξουν αἵματα ἀπὸ τὸ δάκτυλό μου. Κι' ἐσύ λέγε, ὅτι θέλεις... Κι' ἔτρεξε κι' ἔφυγε...

Τότε ὁ γιατρὸς λέει τοῦ ἄρχοντα, ποὺ ἔμεινε ἀποσβολωμένος ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ αὐτῆ τοῦ παιδιοῦ του:—'Ἀρχοντά μου, μὲ τὸ δίκηο σου στενοχωριέσαι. Μάθε λοιπὸν πὼς ἐγὼ εἶμαι ὁ πνευματικὸς τῆς πολιτείας. Καὶ τῶκαμα αὐτό, γιὰ νὰ σοῦ δείξω, καὶ γιὰ νὰ τὸ ἰδῆς ὀλοφάνερα, πὼς μονάχος σου κι' ἀτός σου πρέπει νὰ φροντίζῃς γιὰ τὴν ψυχὴ σου. Κι' ὅτι ἀπὸ τὸ παιδί σου δὲν πρέπει νὰ περιμένῃς καὶ νὰ ἐλπίζῃς τίποτα...

Τότες ὁ ἄρχοντας ἀνασηκώθηκε λίγο καὶ τοῦ εἶπε:

—'Εκόλασα, πατέρα μου, τὴν ψυχὴ μου γιὰ τὸ παιδί αὐτό. Καὶ τώρα ἀνοίγω τὰ μάτια μου καὶ βλέπω τι ἔκανα... Δὲν εἶχα τίποτες ἄλλο στὸ νοῦ μου, παρὰ τὸ πὼς θὰ τ' ἀφήσω περισσότερα. Κι' αὐτὸ δὲν τοῦ βάσταξεν ἡ καρδιά του νὰ δώσῃ τρεῖς σταγόνες αἷμα γιὰ τὴν ζωὴ μου. Καὶ μὲ τιμώρησε σκληρὰ ὁ Θεός. Εὐλογημένο ὅμως ἄς εἶναι τ' ὄνομά του. Θ' ἀλλάξω, Πατέρα μου. Καὶ θὰ κάνω τώρα τὸ χρέος μου ἀμέσως, ὅπως πρέπει, κι' ὁ καλὸς Θεὸς θὰ μὲ συγχωρέσῃ. Παρακάλεσέ τον κι' ἐσύ γι' αὐτό, Πατέρα μου.

Ἐφώνασε λοιπὸν τὸν γραμματικὸ τοῦ καὶ τοῦ ὑπαγόρευσε μιὰ γραφή, ποὺ μ' αὐτὴν ἄφησεν ὅλα του τὰ ὑπάρχοντα στὴν πολιτεία καὶ τὰ μοίραζε γιὰ τὴν φτωχολογία. Καὶ στὸ παιδί του δὲν ἄφηνε πέρα πολὺ λιγοστὰ πράγματα... Καὶ σὲ λίγο πέθανε...

Βλέπετέ τα λοιπὸν αὐτά, ὅλοι σεῖς ποὺ ἔχετε παιδιὰ καὶ νὰ μὴν ἀναμελᾶτε νὰ κάνετε τὸ χρέος σας, λέγοντες, «τὸ παιδί θὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ψυχὴ μου». Ὅτι κάνει ὁ ἄνθρωπος μόνος του αὐτὸ κερδίζει κι' αὐτὸ βρῖσκει καὶ ἡ ψυχὴ του στὴν ἄλλῃ ζωὴ.

Η ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΠΑΥΛΟΝ

Ἄστειρευτη πηγή ἠθικῶν διδασκαλιῶν εἶναι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Οἱ ἐπιστολές του, αὐτὲς οἱ δεκατέσσαρες ποὺ διεσώθησαν, ἀποτελοῦν σωστὸ καὶ ἀνεξάντλητο χρυσωρυχεῖο. Κι' ἔτσι κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει πνευματικὲς ἀνησυχίες κι' ἀναζητήσεις, κάθε χριστιανός, ποὺ διψᾷ καὶ κατακαίεται ἐσωτερικὰ ἀπ' τὸν πόθο νὰ κατακτήσῃ τὴν ἀλήθεια, νὰ φθάσῃ τὴν τελειότητα, ὕστερα ἀπ' τὸ Εὐαγγέλιο, τὸν Παῦλο διαβάζει. Κι' εὐφραίνεται ψυχικά, πραγματικά. Τρέφεται, καὶ χορταίνει, πνευματικά. Στηρίζεται ἠθικά. Γίνεται σωστός ἄνθρωπος, μὲ φλογμὸ ἀγάπης καὶ πίστews, μὲ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο καὶ σταθερὸ προσανατολισμὸ, γιὰ τὴν κατάκτηση κι' ἀπόλαυση ὅχι τοῦ ἐδῶ, προσωρινοῦ ὀλότελα, κόσμου, ἀλλὰ τῶν τρισαγίων ἀγαθῶν—στὴν ἐπουράνια βασιλεία—, τὰ ὅποια «ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν, ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν».

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ πάλι ἀποφασίσαμε τὴν διαπραγμάτευσι θέματος, ποὺ ἀφορᾷ τὸ θεῖο Παῦλο.

Ὑστερα, δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε, πὼς τὸ ἔτος αὐτὸ γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ περιοχὴ μας, τῆς Νικοπόλεως—Ἡπείρου, εἶναι ἀφιερωμένον στὸ μεγάλο καὶ οὐράνιο Διδάσκαλό μας, τὸν Παῦλο.

Χρέος μας λοιπὸν εἶναι, καὶ ψυχικῆ-ἐπιτακτικῆ ἀνάγκη νὰ σταθοῦμε γιὰ λίγο μπροστὰ του εὐλαβικά. Καὶ νὰ ζητήσωμε νὰ μάθωμε τὴ διδασκαλία του, γιὰ τὴν πίστι, μίᾱς κι' ὁ ἴδιος ἀποτελεῖ πραγματικὰ ὀλοζώντανο πρότυπο κι' ὑπόδειγμα πίστεως χριστιανικῆς!

1. Στοιχεῖο ἀπαραίτητο γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ πίστις. Μιὰ σύντομη ἀνασκόπησι στὸν ἀνθρώπινο—ἰδιωτικὸ ἢ κοινωνικὸ—βίο μᾶς βεβαιώνει, πὼς δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ τίποτε, καὶ ἄρα οὔτε νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος εἶναι δυνατόν, ἂν λείψῃ αὐτὸ τὸ στοιχεῖο, ποὺ λέγεται πίστις. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο κανεῖς—μὰ κανεῖς!—δὲν σκέφθηκε ποτὲ νὰ τὴν σφαγιάσῃ, καὶ νὰ τὴν ἐξοβελίσῃ ἀπ' τὴ ζωὴ.

Πὼς θὰ μαθαίναμε ἱστορία, γεωγραφία, μαθηματικά; Πὼς θὰ σημείωνε πρόοδο κι' ἐπιτυχία ἢ ἐπιστήμη, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἀνθρώπου; Καὶ ποῦ θὰ στηρίζε τις ἐλπίδες του, γιὰ τὸ σήμερον ἢ αὔριο τῆς ζωῆς του;

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα, μιλεῖ αὐθεντικά. «Ἀπάντων πραγμάτων ἡ πίστις προηγεῖται—τονίζει.

Τις γὰρ δύναται θερίσαι γεωργός, ἐὰν μὴ πρῶτον πιστεύσῃ τὸ σπέρμα τῆ γῆ; ἢ τις δύναται διαπεράσαι θάλατταν, ἐὰν μὴ πρῶτον πιστεύσῃ τῷ πλοίῳ καὶ τῷ κυβερνήτῃ; Τις δὲ κάμνων δύναται θεραπευθῆναι, ἐὰν μὴ πρῶτον ἑαυτὸν πιστεύσῃ τῷ ἰατρῷ; Ποίαν δὲ τέχνην ἢ ἐπιστήμην δύναται τις μαθεῖν, ἐὰν μὴ πρῶτον ἐπιδῶ ἑαυτὸν καὶ πιστεύσῃ τῷ διδασκάλῳ;».

Μὲ ἄλλα λόγια, τέλεια νέκρα ἐπέρχεται παντοῦ· καὶ σὲ πλήρη ἀχρήστευσι περιέρχεται ὁ ἄνθρωπος, μορφωμένος ἢ ἀμόρφωτος, μικρὸς ἢ μεγάλος, ἂν στερηθῇ τὰ ζώπυρα τῆς πίστεως.

Δικαιολογημένα γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σίλλερ — γερμανὸς ποιητῆς — τραγούδησε: «ὄπου λείπει ἡ πίστις τὸ πᾶν κλονίζεται!»!

2. Κι' ὁ μεγάλος Ἀπόστολος Παῦλος δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ παραβλέψῃ αὐτὴ τὴν πραγματικότητα. Ἡ ἀξία καὶ σημασία τῆς πίστεως εἶναι παμμέγιστη. «Χωρὶς πίστεως ἄδύνατον εὐαρεστῆσαι».

Βέβαια, ἐδῶ ὁ Παῦλος περιορίζει τὴν πίστι στοὺς θρησκευτικὸς τομέα. Ἀλλ' ἂν στοὺς λοιποὺς τομεῖς τῆς ζωῆς ἡ πίστις εἶναι τόσο ἀπαραίτητη κι' ἀναντικατάστατη, γιατί νὰ τὴν ἀποκλείσωμε ὁλότελα ἀπ' τὴν περιοχὴ τῆς θρησκείας;

Χρειάζεται ὁπωσδήποτε ἡ θρησκευτικὴ πίστις! Ἡ — καλύτερα — ἡ πίστις εἶναι μέσα μας βαθειὰ θεμελιωμένη, καὶ δὲν ξεριζώνεται μὲ τίποτε.

Ἄς λένε ὅ,τι θέλουν οἱ λεγόμενοι ἄπιστοι. Τὴν ὥρα ποῦ μὲ ἀσυγκράτητη μανία καταπολεμοῦν τὸν Θεόν, κι' ἐπιδιώκουν νὰ τὸν γκρεμίσουν ἀπ' τὰ ὕψη τῆς θείας μεγαλωσύνης Του, γιὰ νὰ τὸν κηρύξουν σὲ πλήρη ἀνυπαρξία, τὴν ὥρα αὐτὴ — λέγω — συλλαμβάνονται νὰ τὸν πιστεύουν, νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν, νὰ τὸν παραδέχωνται. Γιατί, ποιά ἐξήγησι δίνεται στὴν ἐνέργειά τους; Ἄν στὰ σοβαρὰ πιστεύουν, πῶς δὲν ὑπάρχει ὁ Θεός, κι' ἀποτελεῖ τάχα μιὰ στεῖρα χίμαιρα καὶ αὐταπάτη, τρελλοὶ εἶν' αὐτοὶ κι' ἐχθρεύονται καταδιώκοντες μιὰ σκιά, κάτι τὸ ἀνύπαρκτο, κατὰ τὴν παράλογη ἀντίληψί τους; Ἄρα, κι' αὐτοὶ οἱ πολέμοί Του, ἔστω κι' ἀρνητικά, πιστεύουν. Κι' ἄθελά τους, μὲ τὶς διάφορες σπασμωδικὲς ἐνέργειές τους, ὁμολογοῦν!

Ὁ Παῦλος, στὴν πρώτη ἀποστολικὴ περιοδεία του, μαζὶ μὲ τὸ Βαρνάβα, μετέφερε τὸ οὐράνιο μήνυμα, πῶς ὁ Κύριος «ἤνοιξε τοῖς ἔθνεσι θύραν πίστεως», γιὰ τὴ σωτηρίαν ὅλων γενικῶς. Γιατί, πραγματικά, αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ θεῖο θέλημα. «Ὁ Θεὸς

Ἡ ἀγωνία ἐνὸς ἱερέως

Ἡ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΜΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Ἡ τελευταία μου λειτουργία.

Τὸ «ἀμήν» τῆς ζωῆς μου.

Θὰ ρθῆ ἡ στιγμή. Ἡ τροχιά, τὴν ὁποία μοῦ ὥρισες νὰ περιπατήσω στὴ γῆ, θὰ βρῖσκεται ἔλη πίσω μου. Μπροστά μου θ' ἀντικρύξω τὴν πύλη, ποὺ κρύβει τὴν αἰωνιότητα. Πρὶν τὴ διαβῶ, θ' ἀνεβῶ, γιὰ τελευταία φορά τ' ἀγαπημένα σκαλοπάτια τοῦ ναοῦ σου, θὰ φορέσω τὰ ἄμφια, καί, μὲ βῆμα ἀργό, κουρασμένο, θὰ πάω μπροστά στὸ ἅγιο Θυσιαστήριον, νὰ προσευχηθῶ, νὰ σὲ λατρεύσω, νὰ βάλω στὰ χέρια σου τὴν ψυχὴ μου. Οἱ λέξεις θὰ βγαίνουν μὲ δυσκολία ἀπ' τὰ χεῖλιά μου. Τὸ χεῖρι μου θὰ ὑψωθῆ μὲ κόπο, νὰ κἀνῆ τὸ σχῆμα τῆς εὐλογίας. Τὰ χρόνια, ποὺ θ' ἄχουν περάσει, θὰ ἔχουν φορτώσει μὲ βάρος δυσβάσταχτο τὴ ράχη μου. Ἡ καρδιά μου ὅμως θὰ χτυπάη, μὲ νεανικὴ δύναμι, καθὼς θὰ προσφέρω τὴν τελευταία ἀναίμακτη θυσία.

Ἡ ματιά μου τότε θ' ἀγκαλιάζῃ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον. Τὸ παρελθόν, ποὺ ἀξιώθηκα νὰ τὸ ζήσω διακονῶντας στὸ πιὸ ἱερό καὶ τὸ πιὸ τιμητικὸ διακόνημα. Καὶ τὸ μέλλον, τὸ ὁποῖο, φωτισμένο πάντοτε ἀπ' τὴ δικὴ σου παρουσία, ἀπλώνεται στὴν ἀπεραντωσύνῃ τῆς αἰωνιότητος.

Πανόραμα μπροστά μου οἱ εὐλογίες σου. Ἡ μαθητεία μου στὰ ἱερά γράμματα. Ἡ χειροτονία μου. Οἱ λειτουργίες μου. Ἡ συχνὴ συμμετοχὴ μου στὴ Μυστικὴ Τράπεζα. Ἡ ἐπικοινωνία μου μὲ σένα, ποὺ εἶσαι ἡ κεφαλὴ, καὶ μὲ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας σου.

Ζωηρὲς μπροστά μου κι' οἱ σκιές. Οἱ παραλήψεις. Τὰ λάθη. Τὰ ἁμαρτήματα. Αὐτόματη ἀριθμομηχανὴ ἢ συνειδησί μου, θὰ

πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν».

Σὰν πνευματικὰ παιδιὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ αὐτοῦ κι' ἐνδόξου Ἀποστόλου, ἄς συνοδοιπορήσωμε μαζὶ του νοερά· κι' ἄς τὸν παρακολουθήσωμε στὴν οὐράνια διδασκαλία του γιὰ τὴ χριστιανικὴ πίστι, ἡ ὁποία ἀτράνταχτα στηρίζεται στὴ μεγαλόκαρδη ἀγάπη Του καὶ φλογερὴ πίστι του στὸν Τριαδικὸ Θεὸ τῆς σωτηρίας μας.

(Συνεχίζεται)

Ἄρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ ΒΙΤΑΛΗΣ
Ἱεροκέρυξ Ἱ. Μητροπόλεως Νικοπόλεως

μου δίνῃ τὴν ὥρα τῆς τελευταίας μου λειτουργίας τὸν ἀπολογισμό. Τὰ δῶρα, ποῦ ἡ ἀγάπη σου μοῦ χάρισε. Καὶ τὴν προσφορά, ποῦ ἐγὼ σοῦ ἔκαμα.

Τὸ ξέρω, δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἰσοζύγιο. Οἱ εὐλογίες σου θὰ βαρύνουν πολὺ. Ἐνῶ τὰ δικά μου ἔργα θὰ προβάλλουν μὲ φοβερὴ ἰσχύνητητα. Ἡ μόνη λύσις θὰ εἶναι, Κύριε, νὰ πέσῃ στὸ μέρος τῆς πλάστιγγος μὲ τὰ ἀδύνατα ἔργα μου τὸ βάρος τοῦ θείου ἐλέους σου. Νὰ κάψῃ τὰ ἀμαρτήματα. Νὰ λαμπικάρῃ τὴ ζωὴ μου. Νὰ μὲ μπάσῃ στὴν αἰωνιότητα.

Φορτωμένος μ' ἓνα βαρὺ βιβλίον στὴ ράχη μου, τὸ βιβλίον τῆς ἱστορίας τῆς ζωῆς μου, θὰ γονατίσω κατὰ τὴν τελευταία μου λειτουργία μπροστὰ στὸν ἐπίγειον θρόνον σου, γιὰ νὰ τὸ βάλω στὰ χέρια σου, καὶ νὰ ἐμπιστευθῶ τὴν ὑπαρξί μου ὀλόκληρη στὴν πλατεῖα ἀγκάλη τοῦ ἐλέους σου. Ἴσως τὰ μάτια μου νᾶναι μουσκεμένα. Ἡ καρδιά μου ὅμως θᾶναι εἰρηνικὴ. Οἱ σταγόνες τοῦ αἵματος σου θὰ μοῦ ἐμπνέουν τὴ γαλήνη.

* * *

Ἡ τελευταία μου λειτουργία.

Τὴν ὀραματίζομαι.

Ὁ ὀραματισμὸς αὐτὸς δὲν μοῦ προκαλεῖ λύπη. Δὲν μοῦ στεγνώνει τὴ χαρὰ. Δὲν μοῦ δένει τὰ χέρια. Γιατὶ πῶς ἰσχυρὴ ἀπ' τὴ σκέψι τοῦ θανάτου μᾶς ἔχεις χάρισει τὴν «ἐπαγγελία» τῆς αἰωνιότητος.

Ἡ καμπάνα, ποῦ θὰ σημάνῃ, Κύριε, τὴν ἔναρξιν τῆς τελευταίας μου λειτουργίας, θὰ σημάνῃ ταυτόχρονα καὶ τὸ τέλος τῆς ἱερατικῆς μου διακονίας. Ἴσως καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς μου. Τὸν κάθε χτύπον τῆς θὰ τὸν νοιώθω σὰν χτύπον τοῦ ἀγγέλου, ποῦ θάρθῃ νὰ πάρῃ τὴν ψυχὴ μου. Μὰ ἐνῶ θὰ σημαίνει τὸ τέλος, ἡ παράξενη αὐτὴ καμπάνα θὰ σημαίνει καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γεμάτης χαρᾶς ζωῆς μου στὴν βασιλεία σου.

Ὁ χτύπος τῆς καμπάνας, ποῦ σήμανε στὴ λειτουργία τῆς χειροτονίας μου, μοῦ φάνηκε τόσο γλυκός. Σὰν νὰ ἐνοιωθε καὶ τὸ ἄψυχο μέταλλόν τῆς τὰ αἰσθήματα καὶ τὶς συγκινήσεις, ποῦ πλημμυρίζαν τὴ νεανικὴ μου καρδιά. Σὰν νὰ μετείχε κι' αὐτὴ στὴ χαρὰ καὶ τὸ φόβον, ποῦ ἐγὼ ἐνοιωθα, καθὼς ἔμπαινα στὸν πῶς ἱερὸ χωρὸν, ποῦ ὑπάρχει στὴ γῆ μας.

Ὁ ἦχος τῆς καμπάνας, ποῦ νὰ σημάνῃ τὴν εἴσοδόν μου στὸ οὐράνιον Θυσιαστήριον, στὴ σκηνὴν τὴν ἀληθινὴν «ἣν ἐπῆξες σὺ ὁ Κύριος»¹, πόσο πῶς γλυκὸς θᾶναι Χριστέ μου! Μέσα μου θὰ τὸν

(1) Ἐβρ. η', 2.

νοιώσω σὰν τῆ φωνῆ τῆ μεγάλη, ποῦ στῆ συντέλεια τοῦ κόσμου θ' ἀκουστῆ ἀπ' τὸν οὐρανὸ καὶ θ' ἀναγγέλλῃ τὸν ἐρχομὸ σου ². Τὸ κάθε χτύπημά της θάβναι καὶ συντριμὸς ἐνὸς χαλκᾶ, ποῦ κρατᾷ κρεμασμένο μπροστὰ στὰ μάτια μου τὸ πυκνὸ παραπέτασμα. Μὲ τὸ τελευταῖο χτύπημα θὰ σπάσῃ κι' ὁ τελευταῖος χαλκᾶς. Τὸ παραπέτασμα θὰ πέσῃ. Καὶ τότε θὰ μπορέσω ν' ἀντικρύσω Ἐσένα τὸν ἀγαπημένο μου λυτρωτῆ καὶ Κύριό μου.

* * *

Ἡ τελευταία μου Λειτουργία.

Θέλω, Κύριέ μου νᾶναι σὰν τὴν πρώτη. Θᾶχῃ κάνει μέχρι τότε πολλὲς λειτουργίες. Θᾶχῃ μέσα μου φθορῆ ἢ πρώτη συγκίνησι. Ὅμως ξέρω, πὼς ὅ,τι ἐγὼ ἄφησα, μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἀμέλεια, νὰ χαθῆ, μπορεῖς σὺ, σὲ μιὰ καὶ μόνῃ στιγμῇ νὰ μοῦ τὸ δώσῃς.

Γι' αὐτὸ σοῦ τὸ ζητῶ.

Τὰ μέλη τοῦ σώματός μου θάβναι ἀσφαλῶς ἀρρωστημένα καὶ κουρασμένα. Δύσκολα θὰ ὑπακούουν στὶς προσταγὰς τοῦ πνεύματός μου.

Δὲν ζητάω νεανικὸ σφρῖγος, στὴν τελευταία μου λειτουργία.

Ζητῶ φλογερὴ καρδιά.

Νῆψι τοῦ πνεύματος,
ὀλόψυχῃ ἀφοσίωσι.

Νὰ ἐγγίσω τὸ ἱερὸ Θυσιαστήριον, νὰ εὐλογῆσω τὰ τίμια δῶρα, νὰ κοινωνήσω τὸ ἄχραντο σῶμα σου καὶ τὸ ζωοπάροχο αἷμα σου μὲ τὴν πιὸ ἀγνῆ πρόθεσι καὶ μὲ τὰ πιὸ λαμπικαρισμένα αἰσθήματα ἀγάπης.

Ἐξαρτᾶται αὐτὸ ἀπ' τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ζήσω τὴ ζωὴ μου. Συνήθως ὁ ἐπίλογος ἐνὸς βιβλίου ἔχει ἄμεση σχέσι μὲ τὸ περιεχόμενο. Εἶναι τὸ συμπέρασμα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ θέματος καὶ τῶν στοχασμῶν. Ἡ διαφορὰ εἶναι πὼς στὸ βιβλίον τῆς ζωῆς μας δὲν ἔχει θέσι μόνον ἡ ἀνθρώπινη προσπάθειά μας, ἀλλὰ κι' ἡ παντοδύναμη Χάρι σου.

Καθὼς γράφω τὴν ἱστορία τῆς ζωῆς μου, σὺ ἀναπληρώνεις τὰ ἐλλείποντα). Πρόσθεσε, Κύριε, κι' ὅ,τι ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ βάλω στὸν ἐπίλογο, στὴν τελευταία μου λειτουργία. Τὸν ἐνθουσιασμό. Τὴν ἀγνότητα. Τὴ θερμὴ ἀγάπῃ. Κάνε ἡ τελευταία μου λειτουργία τὸ «ἀμήν» τῆς ζωῆς μου νᾶναι ἓνας ὀλόψυχος ὕμνος στὸ πρόσωπό σου.

(2) Ἀποκάλ. κα', 3.

Τὸ σκέπτομαι καὶ κατεβαίνει ἀπ' τὸ μέτωπό μου αἱμάτινος ἰδρώτας. Μήπως θῆθελες τὴν τελευταία μου θυσία νὰ μὴ τὴν προσφέρω στὸ Θυσιαστήριο, ἀλλὰ στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου, ἢ στὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου; Πολλοὶ λειτουργοὶ σου ἔγραψαν τὴν τελευταία σελίδα μὲ πόνο καὶ μὲ αἷμα. Ἔσβησαν σὰν τὸ κερί, ποὺ λιώνει, μετὰ ἀπὸ μιὰ μακροχρόνια καὶ ἐξαντλητικὴ ἀρρώστια. Ἡ, δέχτηκαν πληγὰς ἀπ' τὰ μαχαίρια καὶ τὰ ξίφη τῶν ἀπίστων.

Μακρὰ ἀπ' τὸ Θυσιαστήριο ἡ θυσία τους. Ὅχι ὅμως, γι' αὐτό, λιγώτερο δεκτὴ στὸ θρόνο σου. Ἐκεῖνο, ποὺ τῆς ἔδινε ἀξία καὶ τὴν ἔκανε εὐπρόσδεκτη ἐνώπιόν σου, ἦταν ὁ πλοῦτος κί' ἡ ἔντασι τῶν ἀρετῶν ποὺ τὴν συνώδευαν. Ἡ ὑπομονή. Ἡ σταθερότης. Ἡ προσκόλλησι στὸ θεῖο σου πρόσωπο.

Δὲν ξέρω, Κύριε, ποιὸ θᾶναι τὸ περιεχόμενο τῆς τελευταίας σελίδας τοῦ βιβλίου τῆς ζωῆς μου. Ἄν θᾶναι ἡ ἡρεμὴ προσφορά τῆς ἀνάιμακτης ἱεραουργίας ἢ ἡ προσφορά τοῦ αἵματός μου στὸ βωμὸ τῆς ἀγάπης σου.

Σὺ τὸ ξέρεις.

«Γενηθῆτω τὸ θέλημά σου».

Μόνο, ἰκετεύω, ἀξίωσέ με, ἡ τελευταία μου θυσία, τὸ «ἀμὴν» τῆς ζωῆς μου νὰ εἶναι μιὰ προσφορά γνήσια τῆς ψυχῆς μου.

Τέτοια ποὺ τὴν ζητᾷς.

Ἐπίλογος τῆς ἱερατικῆς μου διακονίας.

Πρόλογος τῆς ζωῆς μου στὴ βασιλεία σου.

Ἄρχιμ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΓΚΑΤΖΙΡΟΥΛΗΣ
Ἱεροκέρυξ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν

Ἄρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΒΙΤΑΛΗ

Ἱεροκέρυκος Ἱ. Μητροπόλεως Νικοπόλεως—Πρεβέζης

ΡΗΜΑΤΑ ΖΩΗΣ ΑΙΩΝΙΟΥ

Κηρύγματα εἰς τὰ Εὐαγγέλια τῶν Κυριακῶν τοῦ Ἔτους

Ἐπαινος—εὐλογία

τῆς ἹΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Τιμᾶται δρχ. 80

Πωλεῖται παρὰ τῷ Συγγραφεῖ (Πρέβεζαν) καὶ εἰς τὰ Βιβλιοπωλεῖα Ἱεροσπουδιστικῶν Ἐκδόσεων.

Οἱ ἀλησμόνητοι πιστοὶ τοῦ Χριστοῦ

**ΕΝΑΣ ΑΓΙΟΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ Ο ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ
ΠΟΥ ΜΕ ΤΟ ΜΟΝΑΧΙΚΟΝ ΣΧΗΜΑ ΠΟΥ ΠΕΡΙΕΒΛΗΘΗ
ΕΣΚΟΡΠΙΣΕ ΣΤΗΝ ΣΚΙΑΘΟ ΤΗΝ ΑΓΙΩΣΥΝΗ ΤΟΥ**

Τὸ πλούσιο ἔργο του

Ἡ ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ποῦ ἐωρτάσθηκε καθὼς καὶ τῶν Γεννηθίων τῆς Παρθένου μᾶς ξαναφέρει πίσω σὲ πρόσωπα καὶ σὲ τοπία ποῦ εἶναι τόσο συνδεδεμένα μετὰ τὴν μορφή τῆς Μητέρας τοῦ Θεοῦ. Ἡ σκέψις μας γυρίζει πρὸς κάποια πρόσωπα ποῦ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν θρησκεία καὶ ἡ προσήλωσις πρὸς αὐτὴν τὰ ἔχει περιβάλει μετὰ τὸν φωτοστέφανο μιᾶς παραδόσεως ποῦ προσεγγίζει τὴν ἀγιωσύνην. Καὶ ἦταν πραγματικῶς ἅγιοι ὠρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ ἔζησαν εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ ἀσκητισμοῦ καὶ ἀφιέρωσαν τὸν βίον τους εἰς λατρείαν καὶ προσευχήν. Ἐνα ἀπὸ τὰ πρόσωπα αὐτὰ μετὰ τὸ φωτοστέφανο τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἀγιωσύνης προβάλλει καὶ πάλιν εἰς τὴν σκέψιν μας ὁ Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης. Ἐξάδελφος τοῦ μεγάλου διηγηματογράφου καὶ ἀσκητῆ, τοῦ Παπαδιαμάντη. Εἰς τὸ περιβάλλον τῆς εἰδυλλιακῆς Σκιάθου καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Μωραϊτίδη. Ἴσως ἡ φωτεινὴ φυσιογνωμία τοῦ μεγάλου συγγραφέως καὶ ἀνατόμου τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν νὰ ἐπισκιασθῇ τὴν ἀκτινοβολία καὶ τὴν αἴγλη τῆς ψυχῆς καὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἐξαδέλφου του. Οἱ ἐπισκέπτες ὅμως τοῦ γραφικοῦ νησιοῦ τῶν Σποράδων ξαναζωντανεῖουν εἰς τὴν μνήμην των καὶ τὴν εὐλαβικὴν φυσιογνωμία τοῦ Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδη. Κάποια ἐπίσκεψίς μας εἰς τὴν Σκιάθο τις πρώτες φθινοπωρινὲς ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου, μᾶς ἔδωκεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ζήσουμε καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα ποῦ ἀναδίδει ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ ὅλη ζωὴ τοῦ ποιητῆ ἀσκητῆ. Ὡσὰν ἀδελφωμένες οἱ δύο αὐτὲς μορφὲς τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ τοῦ Μωραϊτίδη, πραγματικοὶ Διόσκουροι, συνθέτουν εἰς τὰ μάτια μας τὴν εἰκόνα μιᾶς μυστικιστικῆς ἐκδηλώσεως, ποῦ ὑποβάλλει καὶ συγκινεῖ. Στὸ σπίτι τοῦ Παπαδιαμάντη, ποῦ εἶχαμε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἐπισκεφθοῦμε, ἡ ἀγαπημένη ἀδελφὴ τοῦ μεγάλου διηγηματογράφου, ἡ Κυρατσούλα, μᾶς μίλησε μετὰ συγκίνηση καὶ μετὰ σεβασμὸν, γιὰ τὸν ἐξαδέλφόν της, τὸν Μωραϊτίδη.

— Ἐρχότανε, μᾶς ἔλεγε, κάθε βράδυ τις μέρες τοῦ Δεκαπενταγυστοῦ ἰδίως καὶ ἔψελνε μετὰ τὸν ἀδελφόν μου τὸν Ἀλέξανδρον τὴν παράκληση.

Δὲν εἶχε τὴν τέχνην τῆς ψαλτικῆς τοῦ ἐξαδέλφου του ὁ Ἀλέ-

ξανδρος Μωραϊτίδης, καθὼς μᾶς ἐξήγησε ἡ ἀδελφὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, ἀλλ' ἡ φωνὴ του ἐσκορποῦσε μιὰ ξεχωριστὴ συγκίνηση. Καὶ ἡ Κυρατσούλα ἐνθυμήθηκε μὲ δάκρυα στὰ μάτια ὅταν κάτω ἀπὸ τὸ φῶς μιᾶς τρεμάμενης καντήλας οἱ δυὸ ἐξάδελφοι ἐψέλναν τό:

Ὁ γλυκασμὸς τῶν ἀγγέλων
τῶν θλιβομένων ἢ χαρὰ
χριστιανῶν ἢ προστάτις
Παρθένε μήτηρ Κυρίου

Πέραντας κατόπιν τὸν ἀνήφορο πρὸς τὴν ἐκκλησίαν μὲ τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Κουνίστρας, αἰσθανόμεθα ν' ἀναδίνη τὸ κάθε τί ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῆς πνοῆς καὶ τῶν δυὸ ἐξάδελφων. Ἀποφασιστικώτερος ὁ Μωραϊτίδης δὲν ἐδίστασε περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του νὰ περιβληθῇ καὶ τὸ μοναχικὸ σχῆμα. Ἡ ἐπίσκεψις του στὰ μοναστήρια τοῦ ἁγίου Ὁρους εἶχε βαθεῖα τὴν ἀπήχηση στὴν ψυχὴ του. Ἡθέλησε τὴν πίστι καὶ τὴν προσήλωσί του πρὸς τὰ θεῖα νὰ τὴν περιβάλλῃ μὲ τὸ ράσο καὶ ὡς ἐξωτερικὴ ἐκδηλωσι τῆς βαθειᾶς του θρησκευτικῆς τῆς συνειδήσεως.

* * *

Ὁ μοναχὸς τῆς Σκιαθοῦ, ὁ Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης ἀγαπήθηκε ἀκόμη περισσότερο μὲ τὴ χειρονομία του αὐτῆ. Ἐδειξε μιὰ ἀξιοποίησι πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ λειτουργοῦ τοῦ ὑψίστου, ποῦ ἦταν κατὰ βάθος καὶ πρὶν περιβληθῇ τὴν μοναχικὴν του στολή. Ἡ προσήλωσις του πρὸς τὰ θεῖα καὶ τὴν παράδοσιν τὴν θρησκευτικὴν εἶχε ἐκδηλωθῆ ἀπὸ τὰ πρῶτα νεανικά του χρόνια. Ἡ ψυχὴ του εἶχε διαπλασθῆ μὲ τὴν μυρωμένη ἀπὸ θρησκευτικὸ ἄρωμα ἀτμόσφαιρα τῆς γενετείας του. Τὸ ταξεῖδι τραβοῦσε ἀπὸ νεανικὴ ἡλικία τὴν σκέψι καὶ τὴν ψυχὴ του. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ ταξεῖδια εἶχε ἐνθουσιασει τὸν ἀληθινὸν δημοσιογράφον καὶ ἄνθρωπον τὸν Βλάση Γαβριηλίδην. Τὸν ἐκάλεσε νὰ ἐργασθῇ στὴν Ἰ. Α. Α. (Ἀκρόπολι). Στὴν ἴδια ἐφημερίδα εἶχε ἐργασθῆ καὶ μάλιστα σκληρὰ ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Ἦταν μεταφραστὴς. Μαζὶ μὲ τὶς μεταφράσεις ὅμως ἔδινε πάντοτε δείγματα καὶ τῆς διηγηματογραφικῆς του ἀξίας. Τὰ γραφεῖα τῆς Ἀκροπόλεως τὴν ἐποχὴ ἐκείνην ἦταν ἐγκατεστημένα σ' ἓνα μικρὸ σωζόμενον καὶ μέχρι σήμερον κτίριον τῆς ὁδοῦ Παπαρηγοπούλου ἐπὶ τῆς πλατείας Κλαυθμῶνος. Ὁ Γαβριηλίδης ὑπερηφανεύετο γιὰ τὸ κτίριον ποῦ ἐστεγάζοντο τὰ γραφεῖα του. Καὶ ἔλεγε μὲ τὸ πλατὺ γέλιο του ποῦ προκαλοῦσε ἐνθουσιασμὸ στοὺς συνεργάτας του καὶ ἰδίως στὸν Παπαδιαμάντη καὶ στὸν ἐξάδελφό του Μωραϊτίδην βραδύτερα.

—'Εδῶ ἔμενε ὁ βασιληῆς ὁ Ὅθων. Καὶ τὰ γραφεῖα σας ἦταν
ἰδιαίτερα γραφεῖα τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὑπασπιστῶν του.

Καὶ ἔλεγε τὴν ἀλήθεια ὁ Γαβριηλίδης. Ἀπὸ τὸν ἐξώστη τῶν
γραφεῖων στὰ ὁποῖα εἶχαν ἐργασθῆ οἱ «Διόσκουροι» συν-
εργάται του, οἱ δυὸ ἐξάδελφοι Ἀλέξανδροι, ὁ Ὅθων καὶ ἡ βασι-
λισσα Ἀμαλία παρακολουθοῦσαν τὴν βαυαρικὴ ἀνακτορικὴ μουσικὴ
πού ἔδιδε συναυλίες δυὸ φορές τὴν ἐβδομάδα.

Ὁ συγγραφεὺς τῶν διηγημάτων («Μὲ τοῦ Βορηᾶ τὰ Κύματα») πού περιλαμβάνουν ἐντυπώσεις ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ταξείδια του, διέφερε ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη τὸν ἐξάδελφό του στὸ ὕφος. Ἡ γλῶσσα τῶν διηγημάτων του ἦταν καθαρῆουσα καὶ ὁ ἀττικισμὸς του προήρχετο ἀπὸ τὴν μελέτην ἰδίως τῶν ἔργων τῶν ἀγίων πατέρων. Κανεὶς ἴσως μελετητὴς τῆς ἐποχῆς του δὲν εἶχε ἐνσκήψει τόσο βαθειὰ στὴν μελέτη τῆς πατρολογίας. Παρὰ τὸν ἀττικισμὸ του ἐν τούτοις τὸ ὕφος του διεκρίνετο διὰ τὴν σαφήνειά του, τὴν ἀκαμψίαν καὶ τὴν χάρι του. Ἦταν ἓνας μεγάλος ἀνθρωπιστὴς. Ἡ ἀγάπη του πρὸς τὰ θεῖα ἦταν συνδεδεμένη καὶ μὲ τὴν ἀγάπη του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ Σκίαθος, ἡ πατρίδα του, τὸν θεωροῦσε καὶ τὸν ἐσέβετο ὡς πραγματικὸν πατέρα. Οἱ ἀφελεῖς καὶ ἀγαθοὶ νησιῶτες ἦταν οἱ τύποι τῶν διηγημάτων τοῦ Μωραϊτίδη. Ἀγαποῦσε τοὺς τύπους αὐτοὺς τῶν ἔργων του καθὼς ἀγαποῦσε καὶ τὸ νησί του τὴν Σκίαθο μὲ τὴν εἰδυλλιακὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀτμόσφαιρα. Ἡ παρουσία του στὸ νησί, ὡς ἀσκητὴ πλέον περιβεβλημένου τὸ μοναχικὸ ἔνδυμα, ἐγιγάντωνε τὸν σεβασμὸ τῶν ἀγαθῶν καὶ ἀφελῶν νησιωτῶν συμπατριωτῶν του. Στὰ μάτια τους ἐφάνταζε πλέον ὡς ἓνας ἅγιος. Καὶ τίς ἡμέρες αὐτὲς πού ἡ μορφή τῆς Παναγίας μὲ τὴν θεῖα τῆς Κοίμηση καὶ τὴν Γέννησί της ἀγκαλιάζει τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν μικρῶν ἰδίως ἑλληνικῶν νησιῶν, ἡ σκέψις μας στρέφεται μὲ συγκίνηση καὶ εὐλάβεια πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο Μωραϊτίδη. Κάποια ἀπομακρυσμένη καμπάνα μᾶς καλεῖ σ' ἓνα ἔσπερινό, στὸν ὁποῖον μιὰ ἀσθενικὴ ἀλλὰ παθητικὴ φωνὴ ξαναζωντάνευε μιὰ πραγματικὴ μυσταγωγία σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἐξωκκλήσια, πού ἐξεδηλώνετο ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ προσήλωσις πρὸς τὰ θεῖα τοῦ μοναχοῦ ποιητῆ τῆς Σκιάθου.

B. ΗΛΙΑ ΔΗΣ

Δι' ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν «Ἐφημέριον» ἀπευθυντέον :
Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Περιοδικοῦ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
Ὁδὸς Φιλοθέης 19, Ἀθῆναι - Τηλέφ. 227.689.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

96. Μετά τὴν τελείαν ἀπόλυσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου («Ὁ διὰ τῆς ἐν Κανῶ ἐπιδημίας... Δι' εὐχῶν...») πρέπει νὰ ψάλλεται τὸ πρῶτον θεοτοκίον τοῦ ἐσπερινοῦ τοῦ πλ. α' ἤχου; Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ δὲν ἀναγράφεται στὰ Εὐχολόγια, συνηθίζεται ὁμως νὰ λέγεται εἰς μερικὰς ἐνορίας. (Ἐρώτησις Αἰδεσιμ. Β. Πανοπούλου).

Ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου, ὅπως ἔχει διαμορφωθῆ στὸ βυζαντινὸ λειτουργικὸ τυπικὸ, ἔχει μὲν ὠραιότατες εὐχές, ἀλλὰ στερεῖται ἐντελῶς ἰδικῆς τῆς ὑμνογραφίας. Ἐνῶ ἄλλες μικροτέρας σπουδαιότητος καὶ ὀλιγώτερο χαρμόσυνες ἀκολουθίες ἔχουν στολισθῆ μὲ πλουσιωτάτους καὶ ὠραιοτάτους ὕμνους, ὅπως ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου, οἱ ἀκολουθίες τῶν ἀγιασμῶν, οἱ νεκρώσιμες, τῆς μοναχικῆς κορυᾶς καὶ ἄλλες, ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου ἔχει ἐλάχιστα τροπάρια καὶ αὐτὰ δανεισμένα ἀπὸ ἄλλες ἀκολουθίες καὶ μάλιστα μὴ σχετιζόμενα ἀμέσως πρὸς τὸ τελούμενο μυστήριον, ὅπως ὁ εἰρμὸς τῆς Θ' ὥδῆς τοῦ πλ. α' ἤχου «Ἡσαΐα χόρευε...» καὶ τὰ δύο μαρτυρικὰ «Ἄγιοι μάρτυρες...» καὶ «Δόξα σοι, Χριστέ ὁ Θεός...». Αὐτὸ ὀφείλεται πρῶτον στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κοσμικὸ βυζαντινὸ τυπικὸ, στὸ ὁποῖο ἔμεινε πιστὴ ἡ ἀκολουθία αὐτῆ, δὲν εἶχε τὸν πλοῦτο τῶν τροπαρίων τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ καὶ δεῦτερον στὸ ὅτι οἱ βυζαντινοὶ ποιηταὶ ἦσαν κυρίως μοναχοὶ καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου δὲν τοὺς ἐνδιέφερε καὶ δὲν τοὺς ἐνέπνεε ἰδιαιτέρως σὰν ποιητικὸ θέμα. Μόνο σὲ ἐλάχιστα χειρόγραφα βρῖσκομε λίγα εἰδικὰ τροπάρια, καὶ αὐτὰ μεταγενέστερα καὶ ὄχι καὶ πολὺ δόκιμα. Ἔτσι στὸν ὑπ' ἀριθμ. 665 κώδικα τοῦ 15' αἰῶνος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν ὑπάρχουν τέσσαρα τροπάρια πιθανῶς τοῦ πλ. α' ἤχου (πρὸς τὸ «Ἡσαΐα χόρευε»); «Τοῦ ἱερέως δεχθῆναι τὴν ἰκασίαν...», «Ὁ Θεὸς τὸν γάμον...», «Ὁ Θεὸς ὁ τῆς Ἀννης...» καὶ «Ὁ ἐν Κανῶ Γαλιλαίας...». Ἐπίσης στὸ ὑπ' ἀριθμ. 668 χειρόγραφο τοῦ 13' αἰῶνος τῆς ἰδίας Βιβλιοθήκης ὑπάρχουν ἕξ μικρὰ τροπάρια τοῦ β' ἤχου πρὸς τὸ «Οἶκος τοῦ Εὐφραθᾶ» μὲ ἀλφαβητικὴ ἀκροστιχίδα (Α-Ζ), ποὺ ἐψάλλοντο μὲ στίχους τοῦ 127ου ψαλμοῦ («Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον...»), ποὺ ἀρχίζουν μὲ τίς φράσεις: «Ἄγιος ὁ Πατὴρ...», «Βλέψον νῦν εἰς λαόν...», «Γάμον τὸν τῆδε νῦν...», «Δέξαι ὦ Βαπτιστά...», «Εὐχαῖς τῶν ἱερῶν...» καὶ «Ζωὴν εἰρηνικὴν...». Τῆς δύο αὐτῆς σειρῆς τῶν τροπαρίων ποὺ ἀναφέρομε μπορεῖ νὰ τίς εὕρη κανεῖς δημοσιευμένες στὸ «Μικρὸν Εὐ-

χολόγιον» τοῦ καθηγητοῦ Π. Τρεμπέλα, τόμος Α', σελ. 94-95. Ἐπίσης σὲ δύο χειρόγραφα (Καίρου 149 τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ Σινᾶ 977 τοῦ ἔτους 1516) ὑπάρχει ἓνα ἰδιόμολο τοῦ πλ. α' ἤχου «Ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας γάμος ἐγένετο παρόντος τοῦ Κυρίου...», ποὺ δὲν ἀναφέρεται μὲν ἀμέσως στὸν τελοῦμενο γάμο, ἀλλὰ σὲ σχετικὸ θέμα, δηλαδὴ στὸν ἐν Κανᾶ γάμο, ὅπως καὶ ἡ εὐαγγελικὴ περικοπή. Αὐτὸ ἔχει δημοσιευθῆ ἀπὸ τὸν πρ. Καισαρείας Ἀμβρόσιο Σταυρινὸ στὸ ἔργο του «Ἡ ἱερολογία τοῦ γάμου», σελ. 144. Θὰ ἦταν εὐχῆς ἔργον σὲ μιὰ ἀναθεώρησι τῶν Εὐχολογίων μας νὰ περιληφθοῦν καὶ τὰ τροπάρια αὐτὰ κάπως διωρθωμένα, γιὰ νὰ συμπληρώνεται ἔτσι ἡ ἔλλειψι ὕμνων στὴν ἀκολουθία τοῦ γάμου, ποὺ εἶναι τόσο ἐμφανής.

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ τροπάρια αὐτὰ ἔμειναν στὴν ἀφάνεια, γιὰτι ὅπως εἶδαμε ἀπὸ ἐλάχιστα χειρόγραφα μαρτυροῦνται καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν δὲν περιελήφθησαν στίς ἐντυπες ἐκδόσεις, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχαν ἄλλα καταλληλότερα, καὶ τέλος ἐπειδὴ οἱ χριστιανοὶ ἦσαν συνηθισμένοι στὰ τροπάρια καὶ τὸ κοινὸ αἶσθημα ἀπαιτοῦσε τὴν ψαλμωδία των, ἐπιστρατεύθησαν οἱ ὀλιγώτερο ἄσχετοι πρὸς τὸν γάμο ὕμνοι. Ὡς τέτοιοι ἐθεωρήθησαν τὰ θεοτοκία. Ἡ Θεοτόκος, ἡ «ἀνύμφευτος νύμφη», ἦτο ἡ προστάτις τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας καὶ τὰ θεοτοκία ὀμιλοῦσαν γιὰ τὴν ὑπερφυᾶ σύλληψί της καὶ τὴν γέννησι τοῦ Κυρίου, ἐννοίες ποὺ συνέδεαν τὰ τροπάρια αὐτὰ πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Τὸ τροπάριον ποὺ μαρτυρεῖται περισσότερον ἀπὸ τὰ χειρόγραφα εἶναι τὸ «Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη...» (Καίρου 1070, Λαύρας 105, Μετοχίου Ἀγ. Τάφου 8, Παντελεήμονος 780, Ποντοκράτορος 149, Πάτμου 104, 690 καὶ 715 καὶ Σινᾶ 968), ἄλλα ἀναγράφουν τὸ «Ὁ καθαρῶτατος ναὸς τοῦ Σωτῆρος...» (Λαύρας 21), ἢ τὸ «Ὁ μήτραν παρθενικὴν...» (Ἐθνικῆς Ἀθηνῶν S 64), ἢ τὸ «Μετά τὸ τεχθῆναί σε...» (Λαύρας 21), ἢ «Τὴν παγκόσμιον δόξαν...» (Πάτμου 689) ἢ καὶ δύο μαζὶ ἢ καὶ τρία ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω. Ἡ ψαλμωδία τῶν πρώτων θεοτοκίων τοῦ Δαμασκηνοῦ τῶν ὀκτὼ ἤχων μαρτυρεῖται ἀπὸ ἄλλα χειρόγραφα ὡς γινομένη κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ναοῦ «εἰς τὸν παστόν» (Καίρου 1070, Λαύρας 21). Ἡ ἐπικρατοῦσα σήμερον πρᾶξις, τὸ νὰ ψάλλεται δηλαδὴ τὸ Θεοτοκίον τοῦ ἑσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου τοῦ πλ. α' ἤχου «Ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ...», συνδέεται μὲ τὴν τελευταία παράδοσιν, ποὺ ἀναφέραμε, καὶ ἀποτελεῖ ἐπιτομὴν τρόπον τινὰ αὐτῆς. Ἡ ψαλμωδία περιορίσθηκε στὸν ναὸ γιὰ νὰ καλύπτεται ὁ χρόνος τοῦ ἀσπασμοῦ, καὶ στὸ «Ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ...», γιὰτι αὐτὸ θεωρήθηκε ἴσως τὸ πιὸ πανηγυρικὸ καὶ ὡς ἐκ τούτου πιὸ ταιριαστὸ γιὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ γάμου.

97. Ὑπάρχει καμμία κανονικὴ διάταξις ποὺ νὰ καθορίζῃ πότε πρέπει νὰ γίνεταί

ἡ ἑκταφὴ τῶν νεκρῶν; (Ἐρώτησις Αἰδεσιμ. Δ. Παναγίου).

Γιὰ τὴν ἑκταφὴ τῶν νεκρῶν δὲν ὑπάρχει σχετικὴ διάταξι. Παλαιότερα, ὅπως καὶ σήμερα ἀκόμη σὲ πολλὰ μέρη, δὲν ἐγίνετο ἑκταφὴ, ἀλλ' οἱ νεκροὶ ἔμεναν στοὺς τάφους τῶν διὰ παντός, ἐκτὸς μόνον ἂν εἰδικοί λόγοι ἐπέβαλαν τὴν ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἂν ἀνεγνωρίζετο κανεὶς ὡς ἅγιος, ἂν ἐγίνετο ἡ μεταφορὰ τῶν ὀστέων τοῦ νεκροῦ στὴν πατρίδα του, ἢ ἂν κατετίθετο μέλος τῆς ἰδίας οἰκογενείας στὸν αὐτὸ τάφο. Καὶ σήμερα ἀκόμη οἱ ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφὲς φέρουν στὸ φῶς χριστιανικοὺς τάφους, ποὺ οὐδέποτε ἀνοίχθησαν, ἂν καὶ ἔχουν περάσει αἰῶνες ἀπὸ τὸν χρόνον τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν ποὺ κατετέθησαν σ' αὐτούς. Ἀκριβῶς δὲ καὶ ὠρισμένοι κανόνες, ποὺ τιμωροῦν τὴν τυμβωρυχίαν (βλέπε ἰδίως τὸν Ζ' κανόνα τοῦ Γρηγορίου Νύσσης), φαίνεται ὅτι ὑπονοοῦν ὅτι δὲν ἐπέτρεπε ἡ τότε συνήθεια νὰ μετακινουῦνται ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν τὰ ὀστέα τῶν νεκρῶν. Ἔχομε ὅμως καὶ σπάνιες περιπτώσεις ποὺ, ἐκτὸς ἀπὸ τίς ἐξαιρέσεις ποὺ σημειώσαμε πρὶ πάντων, ἐγίνετο ἑκταφὴ καὶ συγκέντρωσις ὀστέων πολλῶν νεκρῶν μαζὶ σὲ ὀστεοφυλάκια, ὅπως πάλι πιστοποιεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα.

Δὲν θὰ ὑπῆρχε, βέβαια, ὠραιότερο πρᾶγμα ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναπαύεται κανεὶς («μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως») στὸν τάφο του, προσβλέποντας κατὰ τὸν ὠραῖο συμβολισμό πρὸς τὴν ἀνατολὴ καὶ περιμένοντας τὴν ἐσχάτη σάλπιγγα. Τότε δὲν θὰ εἶχαμε καὶ τὸ ὄχι καὶ τόσο ὠραῖο θέαμα τῶν σορῶν τῶν ὀστέων μέσα στὶς ἀποθηκικες - κοιμητήρια ἢ τὴν ἀποθησαύρισι τῶν μέσα στὰ μακάβρια κουτιά τῶν ὀστεοθηκῶν. Ἀλλ' ἡ ἑκταφὴ ἐπεβλήθη σὲ πολλὰ μέρη, ἰδίως στὶς πόλεις, γιὰ λόγους καθαρῶς πρακτικῆς ἀνάγκης. Οἱ νεκροὶ θὰ ἔπρεπε λόγῳ τοῦ ἀδιαχωρήτου τῶν νεκροταφείων νὰ παραχωρήσουν τοὺς τάφους τῶν στοὺς ἐπερχομένους, γιὰτι διαφορετικὰ οἱ πόλεις τῶν νεκρῶν θὰ ἔπρεπε νὰ γίνουν μεγαλύτερες ἀπὸ τίς πόλεις τῶν ζώντων.

Πότε τώρα θὰ ἐγίνετο ἡ ἑκταφὴ; Ἀσφαλῶς θὰ ἔπρεπε νὰ περάσῃ ὁ ἀπαιτούμενος γιὰ τὴν πλήρη διάλυσι τοῦ σώματος χρόνος. Αὐτὸς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ νεκροῦ, τὴν ἡλικίαν, τὰ αἶτια τοῦ θανάτου, ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ τάφου, ἀπὸ τὴν σύστασι τοῦ ἐδάφους, ἀπὸ τίς κλιματολογικὲς συνθῆκες καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ταφῆς. Γενικά, κατὰ τὰ ἱατρικὰ δεδομένα, κατὰ μέσον ὄρον δύο ἔτη εἶναι ἀρκετὰ γιὰ τὴν πλήρη ἀποσύνθεσι τῶν σωμάτων. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐπικρατοῦσε, ὅπως καὶ μέχρι σήμερα ἐπικρατεῖ, ἡ ἀντιληψις ὅτι ἡ μὴ πλήρης διάλυσι τοῦ σώματος αἰεὶ τὰ ἐξ ὧν συνετέθη» εἶναι ἀποτέλεσμα βαρυτάτων ἀμαρτιῶν ἢ ἀφορισμοῦ καὶ γε-

νικά ἔθεωρεῖτο ὡς κάτι τὸ τρομερὸ καὶ ἀπευκταῖο, ἐκρίθη καλὸ ἢ ταφὴ νὰ παραταθῆ γιὰ λόγους ἀσφαλείας ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερο, ὥστε ἡ διάλυσι τοῦ σώματος νὰ εἶναι κατὰ τεκμήριον ἐξησφαλισμένη. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ὑπάρχει σχετικὴ ἐρώτησι καὶ θὰ μᾶς δοθῆ εὐκαιρία νὰ μιλήσωμε διεξοδικά. Ἐπειδὴ ὅμως πάλι ὁ ἱερός ἀριθμὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ τρία, ἔπαιξε ἰδιαίτερο ρόλο στὸν κανονισμὸ καὶ τῶν λεπτομεριῶν ἀκόμη τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ θανάτου τῶν πιστῶν, ἐπεκράτησε τὸ ἔθιμο ἢ ἐκταφὴ νὰ γίνε-ται ἢ στὴν ἀρχὴ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετὰ τὴν συμπλήρωσι τῶν τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Κύριος ἔμεινε τρεῖς ἡμέρες στὸν τάφο. Οἱ συμβολισμοὶ ὅμως αὐτοὶ δὲν ἐμπόδισαν τίς διάφορες τοπικὲς Ἐκκλησίες νὰ κανονίζουν κατὰ τὰ κρατοῦντα σὲ κάθε τόπο ἔθιμα τὴν ἐκταφὴ ἢ μὴ ἐκταφὴ τῶν σωμάτων καὶ στὴν περίπτωσι τὸν χρόνον τῆς ἐκταφῆς, ἢ καὶ τὴν παράλληλον δια-τήρησι ἀνάλογα μὲ τίς περιστάσεις, καὶ τῶν δύο σχετικῶν ἔθιμων.

Σὰν συμπέρασμα ἐξάγεται ὅτι εἰδικὰ ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐκταφῆς τῶν νεκρῶν ἐφαρμόζονται τὰ κατὰ τύπους ἔθιμα, ποὺ κατὰ τὸ πλεῖστον προϋποθέτουν τὴν τριετῆ ταφὴ. Ὡς κατώτερο πάντως χρονικὸ ὄριο πρέπει νὰ τηρῆται ἢ διετία ἢ τοῦλάχιστον ὁ χρόνος, ποὺ ἡ τοπικὴ πείρα ἐδίδαξε ὅτι ἀρκεῖ γιὰ τὴν πλήρη διάλυσι τοῦ σώματος.

Φ.

Μητροπολίτου Σάμου ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ

“ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ,”

Εἰς τόμους πέντε σελ. 2124

Ἦτοι λόγοι ἑορταστικοί, περιστατικοὶ κ.λ.π., Ἄρθρα, Μελέ-
ται, τοῦ σοφοῦ καὶ ἀειμνήστου Ἱεράρχου.

Διατίθενται διὰ τοὺς αἰδεσιμωτάτους ἱερεῖς, κληρικούς, καὶ θεολό-
γους, πρὸς ἐμπλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης των, ἀντὶ δραχμῶν 200
ἐπὶ τρίμηνον, ἐλεύθερα ταχυδρομικῶν τελῶν.

Πληροφορίαι : Γράψατε εἰς «ΕΦΗΜΕΡΙΟΝ»

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ μυστικὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ σχετικὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου, τοῦ Παύλου, τοῦ Ἰωάννη, διαφόρων ἄλλων μερῶν τῆς Ἀγίας Γραφῆς (σὲ ὑποτύπωσι καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη) καὶ τῶν Πατέρων, ποὺ σχολίασαν καὶ διηύγασαν τὸν βιβλικὸ λόγον, εἶναι, σὲ συντομία, ἡ ἑξῆς:

Οἱ πιστοί, μαζὶ μὲ τοὺς Ἀγγέλους καὶ τὴ λοιπὴ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία, εἴμαστε μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ, ποὺ κεφαλὴ του καὶ σύνολο, ἐνωμένος μαζὶ μας μέσα στὴν ἄκτιστη ἐνέργεια τῆς Ἀγίας Τριάδος, εἶναι ὁ Χριστός, μὲ τὴ θεανδρικότητά του.

Ἀπὸ τὴν διδασκαλία τοῦ Κυρίου, ἀμεσώτερα προβάλλεται ἡ ἀλήθεια αὐτὴ στὸ Ἰωάν. ιε', 1-2, 4 κ. ἑξ., ὅπου τὸ μυστικὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἦτοι ἡ Ἐκκλησία, συμβολίζεται μὲ τὴν εἰκόνα τῆς ἀμπέλου καὶ τῶν κλιμάτων: «Ἐγὼ εἶμι ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἐστί. Πᾶν κλήμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν, αἴρει αὐτό, καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτό, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ... Μείνατε ἐν ἐμοί, ἀλλὰ ἐγὼ ἐν ὑμῖν. Καθὼς τὸ κλήμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἄφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε. Ἐγὼ εἶμι ἡ ἀμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα. Ὁ μένων ἐν ἐμοί, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν...».

Ἀνάπτει κυριολεκτοῦσα βλ. ἰδίως στὸ Α' Κορ. ιβ', 12-27 («ὕμεῖς σῶμα Χριστοῦ») καὶ στὸ Ἐφεσ. α', 22-23. Πρβλ. καὶ Ρωμ, γ', 9-11, γιὰ τὴν ἐν Πνεύματι ζωὴ τοῦ σώματος.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος τονίζει ὅτι στὴ συσσωμάτωσι, ὕλικὴ καὶ πνευματικὴ, μὲ τὸν Χριστό, ἐγκείτε ἡ σωτηρία μας: «Ἐπειδὴ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπολλυμένων κατὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ, πρώτη τῶν ἄλλων ἐσώθη καὶ ἠλευθερώθη ἡ ἐκεῖνου σὰρξ, ὡς αὐτοῦ τοῦ Λόγου σῶμα γενομένη, καὶ λοιπὸν ἡμεῖς, ὡς σύσσωμοι τυγχάνοντες, κατ' ἐκεῖνο σωζόμεθα» (Ἑλληνικὴ Πατρολογία Migne 26, 277 B). Ὁ δὲ ἱερὸς Αὐγουστῖνος παρατηρεῖ ὅτι ὁ Θεὸς στὴν ἐνωση αὐτῇ, στὴν ὁποία «ἅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐν Χριστῷ ἀποτελοῦν ἓνα μονάχα ἄνθρωπον» (Λατινικὴ Πατρολογία Migne 36, 219), ἀγαπῶντας μας, ἀγαπᾷ τὰ μέλη του, ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτόν του (35, 123).

Ἡ ἐνωσις, στὸ μυστικὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅσων πιστεύουν καὶ ζοῦν μέσα στὴ θεία χάρι, σὰν Ἐκκλησία, εἶναι εἴσοδος καὶ

παραμονή στή μεταξύ τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος κοινωνία ἀγάπης καί, παράλληλα, ἀγάπη ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καί τόν Χριστό (Ἰωάν. ιζ', 21): «... ἵνα πάντες ἐν ὧσι, καθὼς σύ, Πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καί αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ὦσιν». Εἶναι δὲ πραγματοποιησίμη μὲ κέντρο τὸ μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, τὸν ἕνα ἄρτο (πρβλ. Β' Κορ. ι', 17). «Ὅπως ὁ ἄρτος, ἀεὶ πολλῶν συγκείμενος κόκκων ἤνωται, ὡς μηδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ' εἶναι μὲν αὐτούς, ἀδηλον δὲ αὐτῶν εἶναι τὴν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ, οὕτω καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα. Οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρου μὲν σώματος σύ, ἐξ ἑτέρου δὲ ἐκεῖνος τρέφεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντες» (Χρυσόστομος, Ἑλληνικὴ Πατρολογία Migne 61, 200).

Χάρις σ' αὐτῇ τῇ δυναμικῇ συναφείᾳ, ὅπως γράφει ὁ πολὺς Χομιάκωφ, ἂν ὁ καθένας πέφτη, πέφτει μόνος, ἐξ αἰτίας τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐνῶ, ἂν σώζεται, σώζεται ἐνωμένος μὲ τὰ ἄλλα μέλη καὶ τόν Χριστό. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑγιῆς δυναμικὴ ἔννοια τῆς λεγομένης (κοινωνίας τῶν ἁγίων) (ἡ ἔννοια διήνησε διάφορες φάσεις ἀπὸ τὸν Ε' αἰῶνα), ποὺ συνίσταται στὸ ὅτι, ἐνῶ ὁ μοναδικὸς καὶ ἐξ ὁλοκλήρου Σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἶναι ὁ Χριστός, ἡ ἔνωσις στὸ μυστικὸ του σῶμα, διὰ τῆς ἀγάπης, τῆς λατρείας καὶ τῆς ὁμολογίας, μὲ κέντρο τὸ μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, μεταδίδει τὸ ὅλο σωτηριολογικὸ δυναμικὸ τῆς Ἐκκλησίας στὸ καθένα μέλος τῆς. Αὐτὸ τὸ δυναμικὸ ἀποτελεῖ κτῆμα κάθε συνειδητῆς καὶ ζώσης χριστιανικῆς ὑπάρξεως.

Στὴν Ἐκκλησία, ἀπολαμβάνουμε καὶ μετέχουμε οἱ πάντες τῆς μοναδικῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Χριστοῦ, στὴν ὁποία, σὰν ἀποτελεσμα τῆς συνεργίας θείας χάριτος καὶ ἐλευθέρως ἀγγελικῆς καὶ ἀνθρωπίνης βουλήσεως, συνιφίσταται καὶ ἡ προσωπικὴ κάθε μέλους καταβολὴ πίστεως καὶ ἔργων (γιὰ τοὺς Ἀγγέλους, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀκινήτησί τους στὸ ἀγαθὸ), ἦτοι καὶ ἡ τοῦ συνόλου τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, θριαμβευούσης καὶ στρατευομένης.

Τὸ λεγόμενο ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα, γιὰ τὴν ἀπόκτησι καὶ τὴν καλλιέργεια τοῦ ὁποίου ἀξίζει κάθε μέριμνα καὶ κόπος, πηγάζει ἀπὸ τὴ βαθειὰ του συνειδηση τοῦ ὅτι ὅλοι οἱ πιστοὶ εἴμαστε μέλη τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ νοητό, ἀλλὰ καὶ πραγματικώτατο σῶμα. Ἡ ἀρρσεις καὶ τὸ σχίσμα ἔχουν πολλὰ καὶ ἀβυσσαλέα αἷτια, ἀλλὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι τὸ πρωταρχικότερο καὶ τὸ βαθύτερο ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ ἀποξένωσις ἀπὸ τὴ μεγάλη αὐτὴ ἀλήθεια, ἀπὸ τὸ μεγάλο αὐτὸ βίωμα τῆς ἀληθινὰ χριστιανικῆς ψυχῆς: ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ βίωμα τοῦ μυστικοῦ σώματος, ἀπὸ τὴν συναίσθησι καὶ τὴν πεποίθησι ὅτι εἴμαστε μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ.

ΚΥΡΙΑΚΟΔΡΟΜΙΟΝ

ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΕΝΙΑΥΤΟΥ

15. ΑΙΩΝΙΑ ΛΥΤΡΩΣΙΣ

« Ὁ Χριστὸς παραγενόμενος Ἀρχιερεὺς...
εἰσήλθε διὰ τοῦ ἰδίου Αἵματος εἰς τὰ
Ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος».
(Ἑβρ. θ', 11—14)

Δὲν μπορεῖ τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ νὰ συλλάβῃ τὸ γιατί οἱ θυσίες ὑπεβλήθησαν σ' ἕλας σχεδὸν τὰς θρησκευτικὰς τοῦ κόσμου, ἀπὸ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, καθιερώθησαν καὶ ἐπεβλήθησαν σὰν ἀπαραίτητο στοιχεῖο, πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, καὶ γιατί, κυρίως, οἱ θυσίες αὐτὲς δὲν ἐσταμάτησαν στ' ἀκροθίνια, στὶς προσφορὰς τῶν ἐκλεκτῶν πρώτων καρπῶν, μὰ καὶ ἡ συνείδησις ποὺ στὸν πόνο τῆς ἐνόμιζε πὼς κάτι θὰ ἔπρεπε, σὰν ὑλικὴν ἐκδήλωσι τῆς μετανοίας, νὰ προσφέρῃ. Ἀκόμη περισσότερο καὶ τὸ γιατί ἔπρεπε νὰ χυθῇ αἷμα, καί, μάλιστα, ἀνθρώπινο αἷμα, ἐφ' ὅσον ὅπως τονίζεται «...σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις» (Ἑβρ. θ', 18 — 23). Αὐτὴ ἡ παρεμβολὴ τῆς αἱματεκχυσίας ὡς βασικοῦ στοιχείου στὴ θεία λατρεία δὲν φαίνεται μὲ τὴν ἀνθρωπινὴν μας λογικὴ νὰ ἱκανοποιῆ. Καὶ δὲν ἱκανοποιεῖ πρῶτον μὲν γιατί ὁ Θεός, ὡς Ἄπειρον Πνεῦμα ἀγάπης, δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ διατάσῃ αἱματεκχυσίαν, ἔστω καὶ σφαζομένου ζώου πρὸς ἀπάλειψιν ἡθικοῦ χρέους τῆς συνειδήσεως, δεύτερον δέ, γιατί καὶ ἀπ' τὸν ἴδιον τὸν ἀνθρώπο μὲ τὴ βαθεῖα του σκέψι, ἀσφαλῶς δὲν ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ μοναδικὸ μέσον ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἐνοχλή καὶ τὴν ποινή. Γιατί, τί σχέσιν ἔχει ἡ ἐνοχλή τῆς συνειδήσεως ποὺ μᾶς ἔκαμε τὴ ζωὴ δραματικὴ, μὲ τὰς ὑλικὰς προσφορὰς τοῦ νόμου ἢ τῆς θυσίας ζώων, μὲ τὸ αἷμα τῶν ὁποίων ἐρραντίζοντο ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως τῶν Ἑβραίων στὴ Σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου τὰ πάντα καὶ οἱ πάντες, ὅπως μπορεῖ νὰ διαπιστώσῃ κάλλιστα ὁ καθένας μας στὸ ἰστ' τοῦ Λευιτικοῦ.

Παρὰ ταῦτα, γύρω ἀπὸ ὅσα σταματᾷ τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ, ἡ αἱματεκχυσία φέρεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διαταχθεῖσα, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι δὲν ἐπετράπη ἀνθρωποθυσία. (Γεν. κβ'). Φρονοῦμεν πὼς τὸ φαινόμενο αὐτὸ τῶν θυσιῶν εἶναι ἄμεσα ψυχολογικὸ, ἠθικὸ καὶ συμβολικόν. Κι' εἶναι ψυχολογικόν, γιατί, μετὰ τὴν πτώσι, ἡ ψυχὴ ἔχασε τὴν πληρότητά της. Ἐδημιουργήθη μὴ νέφωσις, ποὺ προκαλοῦσε συνεχῶς μελαγχολίες, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ τρόπος ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ ἀπαισιόδοξο πνεῦμα καὶ νὰ χαμογελάσῃ. Τὰ ψυχι-

κά κενά δὲν πληροῦνται μὲ θυσίαις πού ἀμέσως δὲν θίγουν τὴν ἀτομική μας ὑπαρξί, καὶ δὲν μᾶς ζημιώνουν ὑλικά. Θυσία λέγεται — προκειμένου μάλιστα γιὰ ἀτομικό μας λογαριασμό πού δὲν χρωστᾶμε — στέρησις ὀρισμένων πραγμάτων πού ὀλοκληρωτικά μᾶς ἀνήκουν. Καὶ ὑποβαλλόμεθα στὴ στέρησιν αὐτὴν, γιὰ τὴν ἐπίτευξι κάποιου ἀντικρύσματος θετικοῦ.

Καί, στὴν προκειμένη περίπτωσι, νὰ νοιώσουμε ψυχικὴ πληρότητα ὥστε πνευματικὰ νὰ ξεκουραστοῦμε μὲ τὸ χορτασμό τοῦ τιμήματος τῆς θυσίας. Προχριστιανικῶς ἦταν γεγονός ἀναμφισβήτητο ἡ ψυχικὴ μας ἐρήμωσις μετὰ τὴν πτώσι καὶ τὸν ἀφορισμό μας. Αὐτῆς τῆς ἐρημιᾶς εἶχε συνείδησιν ὁ ἄνθρωπος, ὅπως εἶχε συνείδησι καὶ τῆς πτώσεώς του. Ἡ ἐρημιὰ πάντοτε, καὶ στὴ φυσικὴ καὶ στὴν ἠθικὴ σφαίρα ἂν τὴ θεωρήσουμε, εἶναι κρού πρᾶγμα. Παγωμένη ἡ ἁμαρτωλὴ ψυχὴ ἐνοιωθε ἔντονο τὸ αἶσθημα τῆς ἐρημώσεως, ἐνοιωθε ἀδειανὴ τὴν ὑπαρξί της. Ἦθελε, λοιπόν, τὸ Θεό της καὶ πάλιν κοντά της νὰ τῆς γεμίξῃ μὲ τὴν παρούσῃα του τὸ «εἶναι» της. Τῆς ἔλειπε ἡ πνευματικότης, τὰ ἀπαλά φτερουγίσματα πρὸς τὰ ἄνω, ἡ ἀγνότης νὰ ἐκλύσῃ στὰ ἄδυστά της τὸ Θεὸ πού ἔκλεισε γι' αὐτὴ τὸν οὐρανό. Κάτω ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ δυνατὴ πίεσι ἠθέλησε νὰ προσφέρῃ κάτι πρὸς ἐξιλέωσιν: Τὸ δάκρυ πού τῆς ἀνῆκε καὶ τὸ αἷμα, ἔστω καὶ ζῶου πού εἶναι στοιχεῖο στὸ μυστήριο τῆς ζωῆς. Αὐτὸ τὸ φαινόμενο τῆς αἱματεκχυσίας ἐγεννήθη, λοιπόν, πρῶτα ἀπὸ ψυχολογικὰ αἷτια. Ἀλλὰ καὶ ἠθικὰ ἀσφαλῶς ὑπῆρξαν καὶ εἶναι τὰ αἷτια τῶν θυσιῶν τῆς προχριστιανικῆς ἐποχῆς, ἀφοῦ κατὰ τὴν πεπερασμένη ἀντίληψιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ νόμου, μπορούσε νὰ δειχθῇ ἐπιείκεια ἐκ μέρους τοῦ προσβληθέντος Θεοῦ καὶ συνεπῶς νὰ καρπωθῇ ἐνὸς ἠθικοῦ κέρδους.

Τὸ κέρδος αὐτὸ συνίστατο στὸ συγκρατημὸ ἀπὸ τὴν πλήρη κατάρρευσι καὶ ἀχρήσευσι τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀνθρώπου, καὶ τὴ διατήρησι τῆς φυσικῆς ἠθικῆς σὰν ἓνα λαμπιονάκι στὸ πηχτὸ σκοτάδι τῆς εἰδολωλατρείας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν θὰ ἐπωροῦτο ἡ συνείδησις ὡς φρουρὸς τῆς φυσικῆς ἠθικῆς, καὶ θὰ ὑπῆρχε μιὰ ἐλπίς πνευματικῆς προόδου καὶ ἠθικῆς βελτιώσεως, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὸν δοθέντα ἀπὸ τὸ Θεὸ νόμο. Μία προσφορά πού εἶναι «ταμένη», καθιεροῦται, γιὰτὶ κόβεται ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας καὶ φέρεται πρὸς τὸ θεῖον, ἀνεξάρτητα ἂν εἶναι ἀφελῆς, ἀφοῦ τὸ Θεῖον εἶναι «ἀπροσδέες». Προηγεῖται ὅμως τῆς προσφορᾶς ἓνα εἶδος ἠθικοῦ δεσμοῦ πού παίρνει τὴν ὑλικὴ ἔκφρασί του στὶς θυσίαις, ὅσον κι' ἂν ἦσαν «ἀστεῖες» γιὰ τὸ μεγάλο σκοπὸ. Κι' ἦσαν ἀστεῖαι γιὰτὶ δὲν ἔγινε καμμιά ὑλικὴ οὔτε καὶ ἠθικὴ βλάβη στὸ Θεὸ γιὰ νὰ ἐξοφληθῇ μὲ τὰ φτωχὰ αὐτὰ καὶ τιποτένια στοιχεῖα. Ἔμενε ὅμως αὐτὴ ἡ ὁμολογία τοῦ χρέους καὶ ἐτονίζετο ἀπὸ τὸν ἁμαρτωλὸν

άνθρωπο, μέσω και τῶν αἱμακτῶν θυσιῶν, ἡ ἀνάγκη τῶν ἠθικῶν δεσμῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ. Στὸν ἠθικὸν αὐτὸν δεσμό, και μόνον, μετὰ τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχεν ἡ βάσιμος ἐλπίδα νὰ ἐπανεύρη ὁ ἄνθρωπος τὴ φυγαδευθεῖσα γαλήνη του. Δεσμοὺς ὅμως ἠθικοὺς δὲν σφυρηλατεῖ ξηρὰ και τυπικὴ προσφορά καρπῶν ἢ ζῶων σὰν ἐξόφλησις ὑλικοῦ χρέους ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον ἀλλ' ἰδιοῦ αἵματος, ἀφοῦ τὸ αἷμα τῶν τράγων και τῶν μόσχων δὲν εἶχαν τὴ δύναμι νὰ ἐλευθερώσουν τὴ συνείδησιν ἀπὸ τὴν πονηρία της, πρᾶγμα ποῦ θὰ ἔτεράτιζε τὸ ψυχικὸ δρᾶμα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους (Ἐβρ. ι', 22).

Κι' εἶναι βέβαια ἀλήθεια πὼς τὰ συγγνωστὰ ἁμαρτήματα ὡς δημόσια ἢ μὴ ἐξομολογούμενα, κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ και τότε συνεχωροῦντο, ἐκτὸς τῶν θανασίμων, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὸ περὶ θυσιῶν ἰσ' κεφάλαιον τοῦ Λευιτικοῦ, ποῦ ἀγνίζαν σωματικὰ τὸν ἁμαρτωλό, ἀσφαλῶς μὲ τὴν προϋπόθεσιν τῆς μὴ ἐπαναλήψεως των. Ἐπίσης εἶναι ἀλήθεια πὼς, ὅπως ἀναφέρουμε σ' ἄλλο σχετικὸ κεφάλαιο, τὰ πολὺ βαρεῖα ἁμαρτήματα ἐπέσυραν τὴν ποινή τοῦ σωματικοῦ θανάτου ὥστε ν' ἀπαλλάσσεται τὸ κοινωνικὸν σῶμα ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ γενικοῦ μολυσμοῦ, ὅμως δὲν ἐλύετο τὸ βαθύτερο πρόβλημα τῆς συνειδήσεως ποῦ ἔμενε βεβαρημένη μὲ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα και ντροπιασμένη κάτω ἀπὸ τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ. Ἔπρεπε νὰ φύγη και τὸ βάρος και ἡ ντροπή. Ἔτσι οἱ θυσίαι τόσο γιὰ τὰ συγγνωστὰ ὅσο και γιὰ τὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα μαζί μὲ τὸ ψυχολογικὸ και ἠθικὸ νόημά τους, ἐκλείναν και ἓνα συμβολισμό μαζί μὲ τὸν τύπο ποῦ ἐπαιρναν, τὸν τύπο τῆς Μεγάλης Θυσίας τοῦ Σταυροῦ. Κι' εἶχαν ὅλα περιβληθῆ μ' ἓνα θεῖο ντύμα, ἀκριβῶς γι' αὐτό: νὰ φανοῦν αὐτὰ τὰ φτωχὰ στοιχεῖα τῆς Ἑβραϊκῆς Συναγωγῆς, τῆς Σικηνῆς τοῦ Μαρτυρίου, σὰν μιὰ σκιά και ἓνας τύπος τῆς ζωντανῆς πραγματικότητος ποῦ θὰ μᾶς ἔφερνε και τὸ λυτρωμό. Καὶ πραγματικότης δὲν ἦταν ἄλλη ἐκτὸς τῆς ἄρσεως τῶν αἱμακτῶν θυσιῶν διὰ τῆς θυσίας τοῦ Θεανθρώπου ποῦ θ' ἀνέτρεπε, ἔτσι, τὴν ἀκόλαστη τυραννία τοῦ σατανᾶ, θὰ κατέλυε τὸ βασίλειον τοῦ σκότους, θὰ συνεφιλίωνε τὴν ἁμαρτωλὴν ἀνθρωπότητα γιὰ πάντα μετὰ τοῦ Θεοῦ και θὰ ἐθεμελίωνε νέαν τάξιν πραγμάτων μέσα στὸ φωτεινὸ Κράτος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὸ ἐρώτημα τοῦ Ἀποστόλου: «Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων και τράγων και σποδὸς δαμάλεως ραντίζουσα τοὺς κεκοινωνημένους, δηλ. μολυσμένους, ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσω μᾶλλον τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὅς διὰ Πνεύματος αἰωνίου ἐαυτὸν προσήνεγκεν ἁμωμον τῷ Θεῷ, καθαρῖε τὴν συνείδησιν ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεῖν Θεῷ ζῶντι;» (Ἐβρ. θ', 13, 14), πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανούς, ἀφεώρα τοὺς δισταγμούς των ἔναντι τῆς λυτρωτικῆς δυνάμεως ποῦ ἐκλείνε ἢ σταυρικὴ θυσία τοῦ Κυρίου. Αὐτὰ τὰ πομπῶδη τῶν ἑβραϊκῶν τελεουργιῶν

πού χτυποῦσαν στις αἰσθήσεις καὶ διήγγηραν τὴ φαντασία, καὶ ὁ μυστηριακὸς χαρακτήρ τῆς λατρείας πού ἔπαιρναν οἱ θυσίαι τῶν ζώων, εἶχαν ριζώσει βαθειὰ στις συνειδήσεις τῶν πιστῶν καὶ τ' ἀπομεινάρια τῶν ἀπασχολοῦσαν, καὶ μετὰ τὴ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ, πολλοὺς ἐξ Ἑβραίων Χριστιανούς πού θὰ ἐνόμιζαν πὼς εἶναι ἀπαραίτητα αὐτὰ τὰ τυπικὰ καὶ ἀνωφελεῖ ὑποστηρίγματα τῆς ἰουδαϊκῆς λατρείας, γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσι τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὁ Παῦλος, χωρὶς νὰ ἀναιρῇ τὴν κάποια ὠφελιμότητα τῶν τ ὀ τ ε, πρὸ τῆς σταυρικῆς Θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ, δογματίζει, ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, ὅτι ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ ὄχι ἀπλῶς ἀντικαθιστᾷ κάθε ἄλλη μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, θυσία, ὄχι μόνον καλύπτει σὲ ὠφέλιμη δραστηριότητα τὶς ἑβραϊκὲς τελετουργίες στὸ σύνολό τους, ἀλλὰ καὶ εἶναι Η Θ Υ Σ Ι Α πού ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸ ρύπο τῆς σ υ ν ε ι δ ῆ σ ε ω ς τὸν ἄνθρωπο, ἐὰν πιστεύῃ στὸ Μυστήριον τῆς Ἐνσάρκου Οἰκονομίας, καὶ ἐλευθερώνει ἀπὸ τὰ νεκρὰ ἔργα (Ἐβρ. θ', 14). Καὶ τὸ κέρδος εἶναι ὀλοφάνερο ἐφ' ὅσον καὶ ἡ ψυχὴ λύεται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας καὶ λογικῆς λατρείας, ἀντὶ τῆς αἱμακτῆς τῶν ζώων, προσφέρει στὸν Ἀληθινὸ Θεὸ (Ἐβρ. θ', 14).

Ἐπῆρχε μέχρι τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Κυρίου μας καὶ μέχρι τῆς αὐτοπροσφορᾶς Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἡ πρώτη Διαθήκη μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Κι' εἶχε τὸ καλὸ της μέσα στις περιορισμένους δωρεές, γιὰτὶ δὲν ἀξίζαν καὶ περισσοτέρων πραγμάτων οἱ ἄνθρωποι τῆς ἀποστασίας καὶ τῆς κατάρτας. Καὶ νόμο τοὺς ἔδωκεν ἐνισχυτικὸ τῆς ἠθικῆς των βουλήσεως, καὶ χαρακτηριστικοῦ τύπου τελετουργίες γιὰ τὴ θρησκευτικὴ τους ἐνότητα, καὶ μεγάλους Παιδαγωγοὺς καὶ Προφήτας, καὶ στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τοὺς ὠδήγησε καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν τοὺς ἀφῆκε νὰ γίνουν διαβολόβρωτοι. Ὑπεράνω πάντων τοὺς ἔδωκε καθαρὰ τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσι, μέσῳ τῶν Προφητῶν, πὼς καὶ τὸ χρέος τους θὰ ἔσβυνε. Κι' ἦλθεν αὐτὴ ἡ εὐλογημένη ἡμέρα καὶ ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ ἐκπληροῦται στὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου καὶ Νέα Διαθήκη συνάπτεται, ὄχι προσωρινή, ὑπὸ αἵρεσιν, ὅπως ἡ πρώτη, ἀλλ' αἰωνίου κύρους μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ Αἵματος, πρᾶγμα πού σημαίνει ὄχι μόνον ἀνάχα τέρμα τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως, ἀλλὰ τελείαν ἄρσιν ὅλων τῶν συνεπειῶν τῆς ἁμαρτίας καὶ μάλιστα τῆς ἐνοχῆς καὶ τῆς ποινῆς. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Θεανθρώπου «τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας» λέγεται καὶ «Αἷμα τῆς Καινῆς Διαθήκης» (Ἐβρ. ι', 29), «ἐν ᾧ ἡγιασθη» ὁ πιστός, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου κατὰ τὴ βραδυὰ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, πρὶν σταυρωθῆ, ὠμίλησεν ὁ Κύριος: «...Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ αἷμα μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν». Μετὰ τὴν σύναψιν, λοιπόν, διὰ τῆς

σταυρικῆς θυσίας τοῦ Θεανθρώπου τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἡ Παλαιὰ ἠχρηστεύθη καὶ ὅλα τὰ τῆς Παλαιᾶς ἔργα εἶναι ἀνωφελῆ, ὅπως ἐτόνισεν ἄλλοῦ ὁ Ἀπόστολος (Ρωμ. γ', 20). «Ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιοθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Ἡ Καινὴ Διαθήκη μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ Παναγίου Αἵματος τοῦ Χριστοῦ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔχει καὶ νέα παράγραφο ποῦ ἀναφέρει πὼς οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ θὰ ἐγράφοντο, καὶ κατὰ τὸν Ἱερὸ Χρυσόστομο, στίς καρδιὰς καὶ στὰ μυαλὰ τῶν κληρονόμων, μὲ τὴ διαβεβαίωσι τοῦ Θεοῦ πὼς θὰ ἐξηλείφοντο πλέον καὶ ὡς ἀνάμνησις αἱ ἁμαρτίαι καὶ αἱ ἀνομίαι τῶν ἀνθρώπων (Ἐβρ. ι', 16). Ἄλλ' ἀφοῦ ἡ προφητεία αὐτὴ εὐρῆκε τὴ δικαιοσύνη τῆς στῆ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ ποῦ μιὰ γιὰ πάντα ἀπέσβεσε τελείως τὸ χρέος τῶν ἁμαρτιῶν μας χάριν τῶν ὁποίων προσεφέροντο οἱ αἱμακτῆς θυσίαι, τότε τί νόημα ἔχει ἡ διατήρησις τοῦ καθεστῶτος τῆς παλαιᾶς θρησκείας τοῦ Νόμου; «Ὅπου ἄφεις τούτων, οὐκέτι προσφορά περὶ ἁμαρτίας» (Ἐβρ. ι', 18).

Μὲ τὴν Καινὴ Διαθήκη ποῦ ἐσφραγίσθη διὰ τοῦ Παναγίου Αἵματος τοῦ Κυρίου, οἱ πρῶν ἔνοχοι καὶ ντροπιασμένοι, ἀποκοτοῦν αὐτομάτως δικαιώματα κληρονόμου (Γαλ. δ', 7), ἐφ' ὅσον μὲ τὸ συμβόλαιον ποῦ ὑπεγράφη στὸ Γολγοθᾶ, υἱοθετεῖται ὁ ἄνθρωπος, ὡς δικαιωμένος κατὰ χάριν (Ἐφεσ. β', 5) καὶ κληρονομεῖ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὸ συμβόλαιον αὐτὸ στὰ χέρια τοῦ ἄνθρωπος ποῦ πίστευσε καὶ ἐβαπτίσθη (Μάρκ. ις', 16), μπορεῖ μὲ παρρησία εὐγνώμονος παιδιοῦ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ δρόμον ποῦ ἀνεκαίνισεν ὁ Χριστὸς μὲ τὸ Πανάγιόν του Αἷμα καὶ νὰ εἰσέλθῃ στὴ δοξασμένη του Βασιλεία. Καὶ ὁ δρόμος αὐτὸς εἶναι ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Κυρίου ποῦ ἔφερε τὸν αἰώνιον λυτρωμό. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος μὲ κάποιον ψυχικὸ πόνον παρακαλεῖ: «Ἄς προσερχώμεθα, γράφει, μὲ βεβαιωμένη στὴ συνείδησί μας πίστι καὶ καρδιὰ ραντισμένη μὲ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ ποῦ καθαρίζει τίς πονηριὰς τῆς, καὶ βαπτισμένοι στὸ σῶμα μὲ τὸ ἁγιασμένο νεράκι στὸ Χριστό, καὶ ἄς κρατοῦμε τὴν βεβαίαν ἐλπίδα τοῦ σωμοῦ μας πλέον ἀκλίνη» δηλαδὴ στεριωμένη, γιατί Ἐκεῖνος ποῦ ὑπέγραψε τὴν Καινὴ Διαθήκη μὲ τὸ Πανάγιον Αἷμα του εἶναι ἄξιος ἐμπιστοσύνης» (Ἐβρ. ι', 19—24). Καὶ σὰν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς πίστεως μας πρὸς τὸ Λυτρωτὴ, Μέγαν Ἀρχιερέα, πρέπει νὰ συνδεθοῦμε στ' ὄνομά του μὲ τὴν ἀρετὴ τῆς ἀγάπης μεταξὺ μας καὶ μάλιστα ἀγάπης διεγερμένης, ἐνεργοῦ, ἀγίας, ὥστε νὰ γεννῶνται ἀπ' αὐτὴ καὶ τὰ καλὰ ἔργα. Ἐτσι συνδεδεμένοι καὶ στὰς θρησκευτικὰς των συνάξεις οἱ Χριστιανοί, ὀφείλουν νὰ ἀλληλοστηρίζωνται μὲ τὴν προοπτικὴ πὼς πλησιάζει ἡ δικαιοκρισία τοῦ Θεοῦ. Ἀλλοίμονο δὲ σ' ἐκεῖνον ποῦ ἐνῶ ἐγνώρισε τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια πέφτει στὰ ἴδια ἁμαρτή-

ματα πού τοῦ ἀπέσβεσε γιά πάντα ἡ θυσία τοῦ Κυρίου. Ἀδύνατον πλέον νά ἐπαναληφθῆ γι' αὐτά ἡ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ, νά ξανασταυρωθῆ ὁ Χριστός.

Τώρα πλέον δὲν ἀπομένει γιά τοὺς παραβάτας τοῦ Εὐαγγελικοῦ νόμου, παρὰ φοικτὴ τιμωρία: «Ἐκουσίως γὰρ ἀμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἀμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, φοβερά δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους» (Ἐβρ. ι', 26-17). Κι' εἶναι ντροπὴ καὶ ἀηδὲς τὸ φαινόμενον, προσθέτει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, ὁ λυτρωθεὶς μὲ τὸ Αἷμα τοῦ Θεανθρώπου πιστὸς νά μοιάζῃ τοῦ σκύλου πού ἐπιστρέφει στὸ ἴδιον ἐξέραμα, καὶ τοῦ χοίρου πού ξανακυλίστα στὸ βόρβορο: «Εἰ γὰρ ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τούτοις δὲ πάλιν ἐμπλακέντες ἠττῶνται, γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν πρώτων. Κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκεῖναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης ἢ ἐπιγνοῦσιν ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς» (Β' β', 20 — 22).

Ἡ σταυρικὴ λοιπὸν θυσία δὲν ἐπαναλαμβάνεται. Ὁ πιστὸς Χριστιανὸς μετὰ τὸ βάπτισμά του ὀφείλει νά προσέχῃ τὴν ὄλην του ζωὴ καὶ πιστῶς νά ἐφαρμόζῃ τὸν εὐαγγελικὸ νόμο πού ἐπιβάλλει καθαρότητα τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας μας. Κάθε του σκέψι, λόγος, πρᾶξι, εἶπαμε καὶ ἄλλου, νά τῆ σταθμίξῃ πλέον μὲ τὴν οὐράνια ζυγαριὰ πού τοῦ ἔδωσεν ὁ Χριστὸς τῆ στιγμῇ πού εἶπε τὸ σωστικὸ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα «Τετέλεσται». Ἡ αἰωνία λύτρωσις περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησεν ὁ Ἀπόστολος, κατόπιν τῆς εἰς τὸ διηνεκὲς προσφορᾶς τῆς θυσίας (Ἐβρ. ι', 12), ὅχι μονάχα δὲν δίνει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀμαρτάνειν ἐλευθέρως, ἐπειδὴ ὑπερπερίσσευσεν ἡ χάρις (Ρωμ. στ', 21), ἀλλὰ καὶ μᾶς ἀξιώνει νά ἐξευτελίσουμε τὸ διάβολο πού μᾶς κρατοῦσε δούλους. Δὲν μπορεῖ νά εἰπῆ ὁ Χριστιανὸς στὸν ἑαυτὸν του: «ἀμάρτανε, ἀμάρτανε ἀρκεῖ νά πιστεύῃς, θὰ σωθῆς» ὅπως ἔλεγε στὸν παροξυσμὸ τῆς τρέλλας του ὁ Ἀρχηγὸς τῶν Προτεσταντῶν Λούθηρος, γιὰ τὸ τοῦτο εἶναι, ὡς ἀνασταύρωσις τοῦ Χριστοῦ, «ἅπαξ προσενεχθέντος εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἀμαρτίας» (Ἐβρ. ι', 2), φοικτὴ βλασφημία, φοικτωτέρα καὶ τῆς τοῦ προδότου Ἰούδα): «Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας γευσασμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γεννηθέντας Πνεύματος Ἁγίου καὶ καλὸν γευσασμένους Θεοῦ ρῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας» (Ἐβρ. στ', 4-6). Δὲν μπορεῖ πλέον νά σωθῆ ὁ πιστὸς ἂν ὑποτεθῆ πὼς ξέπεσε στὴν αἵρεσι, ἂν ξαναγύρισε στὰ παλῆὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ἂν ἡ πίστις του στὴ θεότητα τοῦ Κυρίου καὶ στὸ ἀπο-

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟ ΕΥΛΟΚΑΣΤΡΟΝ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Εἰς τὸ Ευλόκαστρον ὅλοι μιλοῦν γιὰ τὸν "Ἅγιο Γεράσιμο. "Ἐτσι ὅποιος ἐνδιαφέρεται νὰ γνωρίσῃ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πευκιὰ τοῦ Ευλοκάστρου, καὶ τὴν πνευματικὴν ζωὴ τοῦ τόπου καὶ νὰ λουστῇ ὄχι μόνον εἰς τὰ καθαρὰ νερά τοῦ Κορινθιακοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ζωηφόρα νάματα τῆς νεοελληνικῆς χριστιανικῆς πνευματικότητος, δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐπισκεφθῇ πολλὰς φορές τὸν "Ἅγιο Γεράσιμο. Πολλὰς φορές, γιὰτὶ μεγάλη εἶναι ἐκεῖ ἡ πνευματικὴ προσφορὰ καὶ ἀνάλογη ἢ φυσικὴ ὁμορφία τοῦ τοπίου.

Ἡ ἐκκλησία εὐρίσκεται εἴκοσι περίπου λεπτὰ τῆς ὥρας μακρὰ ἀπὸ τὸ Ευλόκαστρον, ἀριστερὰ τοῦ δρόμου ποὺ ὀδηγεῖ πρὸς τὰ Τρίκαλα Κορινθίας. Ἀπὸ μακρὰ, καθὼς βαδίζεις διασχίζοντας περιβόλια ἀπὸ ἐληές καὶ πορτοκαλιές, ἀπὸ καρυδιές καὶ λεῦκες, ἡ ἐκκλησία φαντάζει σὰν μοναστηράκι : μιὰ στενόμακρη μικρὴ αὐλὴ, δυὸ — τρία κελιά μὲ ταπεινὰς καμάρες, σκεπαστὰς μὲ κεραμίδια, μιὰ εἴσοδος σὲ σχῆμα σταυροῦ, σκεπασμένη κι' αὐτὴ μὲ κόκκινα κεραμίδια, στολισμένη στὶς δυὸ τῆς ὄψεως μὲ ὠραία ψηφιδωτὰ — ἀπὸ τὴν μιὰ πλευρὰ ὁ "Ἅγιος Γεράσιμος, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ ἀναπεσὼν Ἰησοῦς. "Ὅλα αὐτὰ κεντρίζουν τὸ πνευματικὸν σου αἰσθητήριον καὶ ἀσυναίσθητα ταχύνεις τὸ βῆμά σου, ὅπως ἡ ἔλαφος τοῦ Ψαλμοδοῦ. Προαισθάνεσαι ὅτι ἐκεῖ κρύπτεται μυστικὸν κάλλος καὶ ὕδωρ ζῶν. Διασχίζεις τὴν εἴσοδον καὶ προχωρεῖς πρὸς τὸν στενὸν

λυτρωτικὸν τοῦ ἔργου ἔχη κλονισθῆ. "Ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ γιὰ τὴν στερέωσιν τῆς πίστεως αὐτῆς ἐγένετο μιὰ γιὰ πάντα. Διαφέρει βεβαίως τὸ πρᾶγμα, ὅταν ὁ ὀρθόδοξος Χριστιανὸς — γιὰτὶ ὁ αἰρετικὸς δὲν σώζεται — λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὠλισθήσῃ. Ἡ πίστις τοῦ δὲν ἐκλονίσθη. Δυνάμει τῆς πίστεως τοῦ αὐτῆς καὶ τῆς ἐμπράκτου μετανοίας καὶ τῆς εἰλικρινοῦς ἐξομολογήσεώς τοῦ σώζεται, ἀρκεῖ νὰ μὴ γίνῃ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία δρόμος ἐξαχρειώσεως, ὅποτε ἡ τιμωρία θὰ εἶναι ἐπιθυμημένη.

"Ἄς δώσῃ ὁ καλὸς Θεὸς ὥστε, κατὰ τὰς ἁγίας αὐτὰς ἡμέρας τῆς Μ. Σαρακοστῆς, νὰ ξετυλιχθοῦν στὰ μάτια τῆς ψυχῆς ὅλου τοῦ κόσμου οἱ τόσες εὐεργεσίαι καὶ, πρὸ παντός, ἡ εὐεργεσία ποὺ σὰν αἰώνια εὐλογία ἐπήγαγεν ἀπὸ τὸν Ἐσταυρωμένον μας Ἰησοῦν ὅστις προσέφερον ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ τοῦ κόσμου, τῷ «Σταυρῶ προσηλωθεὶς».

Ἄρχιμ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΑΘ. ΚΑΛΥΒΑΣ
Ἱεροκλήρυξ Ἱ. Μητροπόλεως Χαλκίδος

διάδρομο. Ἐμπρός σου ἀκριβῶς ὑψώνεται ἡ ἐκκλησία. Ἀριστερὰ ἓνα ἀγιορείτικο σήμαντρο κρέμεται ἀπὸ τὸν θόλο ἑνὸς μικροῦ κομψοῦ οἰκοδομήματος — ροτόντας, πού σοῦ θυμίζει μονόπτερο καὶ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Δίπλα στέκεται μιὰ κομψὴ μαρμαρίνη κολυμβήθρα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀγναντεύεις ὅλο τὸν κάμπο τοῦ Ξυλοκάστρου. Καταπράσινο θέαμα ἀπὸ ἐληές, πορτοκαλιές, περιβόλια. Μετὰ ἀπλώνεται ἡ θάλασσα καὶ εἰς τὸ βάθος προβάλλουν τὰ βουνὰ τῆς Ροῦμελης.

Δεξιὰ τοῦ διαδρόμου εἶναι ὁ τάφος τῶν Νοταράδων μετὰ τὴν χρονολογίαν 1453 — 1953. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν Βυζαντινὴ οἰκογένεια, ἓνας κλάδος τῆς ὁποίας ἐζῆσε μετὰ τὴν διάλυσι τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὰ Τρίκαλα Κορινθίας καὶ εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ὅπου διεδραμάτισε ἡγετικὸ ρόλο κατὰ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ μετέπειτα, προέρχεται ὁ ἅγιος Μακάριος Νοταρᾶς (1731 — 1805) ἐπίσκοπος Κορίνθου καὶ ὁ Ἅγιος Γεράσιμος Νοταρᾶς (1509—1579), ὁ ἀσκητῆς ἅγιος τῆς Κεφαλληνίας. Καὶ διὰ τοὺς δύο ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους ἀκόμη Κορινθίους ἀγίους γράφει ὁ ἱερομόναχος π. Νίκων Κοτσόβολης εἰς τὸ «Μικρὸν Κορινθιακὸν Λειμωνάριον» του, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐκδοθῆ εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ἔτος 1965 καὶ διατίθεται ὑπὲρ ἀποπερατώσεως τοῦ Νέου Ἐνοριακοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας Φανερωμένης Ὑψηλῶν Ἀλωνίων Ξυλοκάστρου». Ὁ νέος ἱερός ναὸς κτίζεται κάτω πλησίον τῆς θαλάσσης, ἀνάμεσα εἰς τὰ σπίτια τῆς ἐνορίας, ἐνῶ ὁ ἅγιος Γεράσιμος πέφτει, ὅπως προείπαμε, λίγο μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλη. Καὶ ὅμως ὅλες τις ὥρες ἔχει ἐπισκέψεις ὁ ναὸς, ὅλη σχεδὸν τὴν ἡμέρα φθάνουν οἱ προσκυνηταί, ὅχι μόνον οἱ ἐνοριταί, ἀλλὰ ἀπ' ὅλη τὴν περιοχὴ καὶ ἀπὸ μακρύτερα. Κάθε Παρασκευὴ ψάλλεται παράκλησι πρὸ τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνης Παναγίας τῆς Φανερωμένης. Μετὰ τὴν παράκλησι ἀκολουθεῖ κήρυγμα τύπου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ. Κατόπιν ἀρχίζει ἡ ἐξομολόγησις. Κάπως ἔτσι περνοῦν οἱ μέρες τοῦ π. Νίκωνος ἐδῶ καὶ χρόνια τώρα στὸν Ἅγιο Γεράσιμο Ξυλοκάστρου.

* * *

Ὁ πατὴρ Νίκων ἔχει καὶ ἓνα ὠραῖο χόμπυ : Τὶς βυζαντινὲς εἰκόνες. Ἡ Παναγία ἡ Φανερωμένη δὲν εἶναι ἡ μόνη βυζαντινὴ εἰκόνα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Γερασίμου, οὔτε ἐκεῖνες οἱ αὐστηρὲς εἰκόνες τοῦ Τέμπλου της, πού ἐζωγράφησε ὁ μακαρίτης ὁ Κόντογλου. Χρόνια τώρα ἀγοράζει ὁ π. Νίκων βυζαντινὲς εἰκόνες. Πολλὰς φορὲς ἦλθε στὴν Ἀθήνα μόνον γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆ τὰ παλαιοπωλεῖα. Ἄλλοτε μάζεψε εἰκόνες παραμελημένες ἢ ξέθαψε σκονισμένα χειρόγραφα ἀπὸ σεντούκια γνωστῶν του προσώπων, τὰ ὁποῖα δὲν ἤξεραν νὰ ἐκτιμοῦν τὴν ἀξία αὐτῶν τῶν πραγμάτων, πού εἶχαν γιὰ πέταμα. Ἔτσι σήμερα δίπλα εἰς τὸ κελλὶ τοῦ π. Νίκωνος ὁ

ἐπισκέπτης ἀνακαλύπτει μιὰ ἀξιόλογη συλλογὴ βυζαντινῶν εἰκό-
νων καὶ ἄλλων ἔργων βυζαντινῆς τέχνης, πού τὸ καλλιτεχνικὸν
αἶσθημα τοῦ ἰδιοκτῆτου των ἐτακτοποιήσε μὲ τὸν περὶ ἐπιστημονικὸ
τρόπο, ὥστε νὰ σχηματίζεται πραγματικὰ ἓνα μικρὸ βυζαντινὸ
μουσεῖο.

Ἡ ὅλη συλλογὴ εἶναι διαρρυθμισμένη ἐκ τῶν ἐνόνητων εἰς σχῆμα
ναοῦ. Ξύλινες κολόνες, δοκοὶ καὶ λοιπὰ τεμάχια ἀπὸ ξυλόγλυπτον
τέμπλον τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, καταλλῆλως τοποθετημένα
καὶ προσηρμοσμένα εἰς ἓνα ἐκ τῶν τοίχων τοῦ δωματίου — μουσεῖ-
ου δίδουν τὴν ἐντύπωσιν τέμπλου βυζαντινοῦ ναϊδρίου. Προέρχον-
ται ἀπὸ κατεστραμμένον παρεκκλήσιον λόγῳ κατολισθήσεως τοῦ
ἐδάφους εἰς τὰς ὑπῤωρεῖας τοῦ ὄρους Κορυφῆ, εἰς τὸ Καμάρι τῆς
Κορινθίας. Οἱ κολόνες εἶναι ἀπὸ ξύλο καρυδιάς ἢ κυπαρίσσου καὶ
καλύπτονται μὲ ξυλόγλυπτες παραστάσεις ἀπὸ ρόδα, ἔξαπτέρυγα
καὶ πτηνὰ ἢ μὲ φυλλώματα ἀμπέλου καὶ συμπλέγματα ὄψεων,
ὑπολείμματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται ἡ καλλιτεχνικὴ ἀξία τοῦ ὅλου
τέμπλου, χαρακτηριστικοῦ δείγματος πελοποννησιακῆς λαϊκῆς
τέχνης.

Τὸ τέμπλον καλύπτεται ἀπὸ σπάνιες παλιᾶς εἰκόνες, πού προσ-
τατεύονται μέσα σὲ τζαμένιες θήκες. Δεξιὰ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς
μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ὁ Σωτῆρ» παρίσταται εἰς μίαν εἰκόνα διαστά-
σεων 0,68 X 0,45 μ. σύμφωνα πρὸς τὸ καθιερωμένον βυζαντινὸν
πρότυπο μὲ ἀπλῆς γραμμῆς μὲ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρωμάτων ἢ τῶν
ἀποχρώσεων τοῦ αὐτοῦ χρώματος μὲ τὴν σοβαρὰν γλυκύτητα τῆς
μορφῆς, πού σὲ ὑποβάλλει καὶ δημιουργεῖ αἰσθήματα εὐλαβείας.
Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ κόκκινο χρῶμα πού καλύπτει δυὸ πλευ-
ρὰς ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Διδασκάλου.

Παραπλευρῶς «ἡ Γλυκοφιλοῦσα Μήτηρ Θεοῦ» διαστάσεων
0,55 X 0,43. Ὁ μικρὸς Ἰησοῦς περιβάλλει μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα τὸν
τράχηλον τῆς Θεοτόκου, ἐνῶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ πάπυρον μὲ
τὴν ἐπιγραφὴν : «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ». Χαρακτηριστικὰ εἶναι
τὸ λευκὸ χρῶμα καὶ οἱ ἀρμονικῆς πτυχῆς τοῦ χιτῶνος, πού φορεῖ τὸ
βρέφος Ἰησοῦς, καθὼς ἐπίσης ἡ μητρικὴ στοργὴ τῆς Θεοτόκου.
Εἶναι μίαν εἰκὼν χάριτος καὶ στοργῆς, ἓνα ὑπέροχο σύμπλεγμα
μητρὸς καὶ τέκνου.

Δεξιὰ κρέμεται μίαν εἰκὼν τοῦ αὐτοῦ μεγέθους μὲ τὴν προηγου-
μένην, ἀφιερωμένη εἰς τὴν Θεομήτορα. Εἶναι τύπου Ὁδηγητριάς
μὲ τὴν γνωστὴν βυζαντινὴν ρῖνα, μὲ ἀνεπτυγμένους ὀφθαλμοὺς
(μακροφρύδα, ἀμυγδαλομάτα) μὲ πικραμένα χεῖλη, μὲ κεκαλυμμένη
τὴν κεφαλὴν. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου,
ἔχουσα τὴν δεξιὰν χεῖρα ὑψωμένην εἰς τὸ ὕψος τοῦ στήθους εἰς
τύπον προσευχῆς. Ὁ καρπὸς τῆς χειρὸς καλύπτεται ἀπὸ ἐπιμανί-
κιον. Ὁ Ἰησοῦς φέρεται ὡς ἀνεπτυγμένον παιδίον. Διὰ τῆς ἀριστε-
ρᾶς κρατεῖ πάπυρον.

Παραπλεύρως κρέμεται εικών τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου διαστάσεων 0,52 X 0,42 με δυσανάγνωστον ἐφθαρμένην ἐπιγραφὴν καὶ χρονολογίαν «1727 Αὐγούστου κ» μετὴν τὴν γνωστὴν κλασσικὴν σκηνὴν τῆς Κοιμήσεως. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γλυκὺ πορφυροῦν χρῶμα τοῦ ἀνακλίντρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐναπόκειται ἡ μήτηρ τῆς Ζωῆς. Ὑπερίπτανται ἄγγελοι ἔχοντες εἰς τὸ μέσον τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος κρατεῖ τὴν ψυχὴν τῆς Θεοτόκου μητρὸς ἐν εἶδη μικροῦ βρέφους λευκοφοροῦντος. Εἰς τὸ ἀνώτερον τμήμα τῆς εἰκόνης εἰκονίζεται ἡ μετάστασις τῆς Θεοτόκου. Ἀξιοπαρατήρητα εἶναι τὰ αἰσιδόξα χρώματα καὶ ἡ κίνησις τῶν εἰκονιζομένων προσώπων, ποὺ ἐνθυμίζουν πρότυπα τῆς ἀναγεννήσεως.

Εἰς τὴν θέσιν τῶν ἐλλειπόντων θωρακίων τοῦ τέμπλου εὕρισκομεν διαφόρους εἰκόνας : Μίαν μετὴν τὴν γνωστὴν τρίμορφον παράστασιν (Ἰησοῦς, Θεοτόκος, Πρόδρομος). Δεύτερον, εἰκόνα τῆς Θεοτόκου «ἡ πάντων ἐλπίς» μετὴν λεπτοτάτην ἐξιστόρησιν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου. Τρίτον, μίαν ρωσικῆς προελεύσεως μετὴν ἐπιγραφὴν Παναγία τοῦ Καζάν. Τέταρτον, μίαν τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Σωτῆρος μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς.

Ἄνω εἰς τὸ μέσον τοῦ τέμπλου ὑψώνεται σκαλιστὸς ἐπὶ ξύλου σταυρὸς ἀξιολόγου καλλιτεχνικῆς ἀξίας. Ἐπ' αὐτοῦ εἰκονίζεται ὁ Κύριος μετὴν ἠπλωμένας τὰς παλάμας. Καθλωμένος καὶ κατὰ τοὺς δύο πόδας χωριστὰ ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ κλίνει τὴν κεφαλὴν ἠρέμως πρὸς τὰ δεξιὰ, ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστούς. Δεξιὰ ἡ Θεοτόκος καὶ ἀριστερὰ ὁ Ἰωάννης φέρων περίλυπος τὴν δεξιὰν χεῖρα ὑπὸ τὴν σιαγόνα.

Ἄλλαι ἀξιωμακτικῶν εἰκόνας εἶναι τῆς Θεοτόκου εἰς τύπον Πλατυτέρας διαστάσεων 1,12 X 0,79. Ἡ Θεοτόκος ἐνθρονος φέρεται ἐπὶ τῶν γονάτων τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου, εὐλογοῦντα διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατοῦντα εἰλητάριον μετὴν προφητικὴν ρῆσιν : «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὐ ἔνεκεν ἔχρισέ με...». Εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τῆς εἰκόνης παρίστανται ὁ Μωϋσῆς δεικνύων μετὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν Θεοτόκον διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς κρατῶν εἰλητάριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται : «Στάμνον, πλάκα εἶδόν σε κόρη». Δεξιὰ ὁ Ἀαρὼν προσβλέπει εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ κρατεῖ εἰλητάριον μετὴν φραῖσιν : «Ράβδον τε κἀγὼ ἀβρόχως καρποφόρον». Εἰς τὸ ἀνώτατον τμήμα τῆς εἰκόνης ὑπερίπτανται ἀρχάγγελοι φέροντες εἰλητάρια μετὴν βασίλους : «Χαῖρε ὅτι ὑπάρχεις Βασιλέως καθέδρα. Χαῖρε ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα». Ἡ εἰκὼν προέρχεται ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων. Φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς ζωγράφον τῆς Σχολῆς τοῦ Ἐμμ. Μπουσιαλῆ Τζάνες, ἡ ὁποία χωρὶς νὰ ἀγνοεῖ τοὺς κανόνας τῆς παραδεδομένης εἰκονογραφίας, ἀντλεῖ κυρίως ἐκ τῆς δυτικῆς τέχνης. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ γλυκὴ τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ λεπτότης τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου τῆς.

Ἐπιτάφιος Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου μετὰ καλλιτεχνικοῦ πλαισίου διαστάσεων 0,90 X 0,52 διὰ χειρὸς Δημητρίου τοῦ Νομικοῦ. Προέρχεται ἐκ τῶν νήσων τοῦ βορείου Αἰγαίου μὲ σαφῆ ἐπίδρασιν τῆς ἀναγεννήσεως, μὲ βαθύ χρυσοῦν φόντο. Ἡ Θεοτόκος μὲ ἐσταυρωμένας χεῖρας κείται ἐπὶ φερέτρου, τὸ ὁποῖον ὑπενθυμίζει σαρκοφάγον τῆς ἀναγεννήσεως. Ἡ κεφαλὴ τῆς ἀναπαύεται ἐπὶ ἡγεμονικοῦ προσκεφαλαίου μετὰ κεντημάτων. Ὑπερίπτανται ἄγγελοι φέροντες εἰλητάρια μὲ τὰς φράσεις : «Αἱ γενεαὶ πᾶσαι μακαρίζομέν σε τὴν μόνην Θεοτόκον» καὶ «ἀξίως ὡς ἔμψυχον σὲ οὐρανὸν ὑπεδέξαντο».

Σπουδαία εἶναι ἡ τριχεροῦσα εἰκὼν τῆς Θεοτόκου (0,68 X 0,55) μὲ τὴν ἐπιγραφὴν : «Ἡ ἡγουμένησσα τοῦ Χιλανδαρίου τριχεροῦσα λεγομένη, ἡ τὴν τοῦ Δαμασκηνοῦ χεῖρα ἰάσασα». Ὑποβλητικὴ εἶναι ἡ σοβαρὰ ἔκφρασις τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον τονίζει ἡ χρησιμοποίησις ἐντόνου φαιοῦ χρώματος.

Ἄλλη μεταγενεστέρα μεγάλῃ εἰκὼν (0,90 X 0,63) μὲ χαρακτηριστικὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀναγεννήσεως εἶναι ὁ «Μέγας Ἀρχιερεὺς».

Ὁ Ἅγιος Γεράσιμος ὁ Νέος Ἀσκητῆς (0,84 X 0,65) εἶναι εἰκὼν τῶν πρώτων μετὰ τὴν ἀνακήρυξίν του ὡς Ἀγίου ἐτῶν (1700 — 1750) προσερχομένη ἐκ τῆς χειρὸς Ματθαίου Πυλαρινοῦ.

Εἰκὼν τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας εἶναι τοῦ τιμίου Προδρόμου, διαστάσεων 1,10 X 0,73. Εἰκονίζεται πτερυγοφόρος μὲ δερμάτινον χιτῶνα καὶ χλαμύδα. Διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ σαυροφόρον ράβδον καὶ εἰλητάριον. Ὁ Κύριος κρυπτόμενος ἐντὸς νεφέλης εὐλογεῖ. Δέντρον κοπτόμενον ὑπὸ ἀξίνης καὶ νεκρὰ κεφαλὴ ἐπὶ πίνακος ὑπενθυμίζουν τὴν ἡρωϊκὴν βιογραφίαν καὶ τὸ προφητικὸν κήρυγμα τοῦ Βαπτιστοῦ. Ἡ ὄλη ἐμφάνισίς του καὶ ἡ αὐστηρότης τοῦ προσώπου μὲ τὸ βλέμμα προσηλωμένον εἰς τὸν οὐρανὸν προστάσσουν : «τὰ ἄνω φρονεῖτε· μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἄλλη εἰκὼν τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως διαστάσεων 0,70 X 0,51 φέρει τὴν ἐπιγραφὴν : «ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, Κύριος τῶν Κυριευόντων καὶ Μέγας Ἀρχιερεὺς», προέρχεται ἐκ τοῦ ἔτους 1810. Ἡ θεληματικότης τῶν ἐκφράσεων τοῦ προσώπου καὶ ἡ βασιλικὴ πραότης τοῦ Κυρίου τῶν Κυριευόντων ὑπενθυμίζει τὸ ἀδούλωτον φρόνημα τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1810.

Τέσσαρες εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, τοῦ αὐτοῦ ὅλοι μεγέθους (0,46 X 0,97) μὲ ζωηροὺς χρωματισμοὺς καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ τῆς μᾶς ἐξ αὐτῶν : «αὐταὶ αἱ ἱεραὶ καὶ σεβάσμιαι εἰκόνες ἱστορήθησαν τὸ αὐγ' ἔτος ὑπὸ χειρὸς Ἀργύρης, Παναγιώτου καὶ Θεοδώρου τῶν αὐταδέλφων τῶν ἐκ Καλαβρῶτων» μαρτυροῦν ἐπίδρασιν δυτικῆς ἀγιογραφίας.

Ἀπὸ πενήντα ἄλλα φορητὰ μικρότερα εἰκονίσματα τέσσαρα

είναι αξιόλογα με παραστάσεις του Ἁγίου Γερασίμου καὶ Ἁγίου Μακαρίου τῶν Νοταράδων. Ἐπίσης αξιοπαρατήρητα εἶναι δύο εἰκονίσματα Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Τὸ ἓνα (0,30 X 0,19) φέρει χρονολογίαν 1831 καὶ παρουσιάζει τὸν ἅγιον ἔξωθεν εἰς τὸ προαύλιον ναοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφή («Βεράτι»). Ὁ Ἅγιος φέρει εἰληγάριον μετὰ τὴν ρῆσιν : «μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ἐτέρου ἕκαστος». Εἰς τὸ ἄλλο εἰκονίσμα διαστάσεων 0,28 X 0,21 τοῦ ἔτους 1818 παρίσταται ὁ ἅγιος εἰς ὀρθίαν στάσιν, ἔμπροσθεν πάλιν Ναοῦ, κρατῶν κομβοσχοίνιον. Ἀξιωμακτικῶς εἶναι ὠραῖον λαϊκὸν κόσμημα, τὸ ὁποῖον πλαισιώνει τὴν εἰκόνα μετὰ φυλλώματα καὶ ἄνθη βαμμένα μετὰ ἔντονα χρώματα. Ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἀναγράφεται : «Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ ἱεροκήρυξ καὶ ἰσαπόστολος». Καὶ μικρότερα εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, τοῦ ἔτους 1780, διακρίνεται διὰ τὴν ὠραίαν τέχνην τῆς. Μεταξὺ τέλους τῶν ἄλλων εἰκόνων ἀξιόλογος εἶναι ἡ Παναγία ἡ Σκοπιώτισσα καὶ ἔξ ἄλλαι ρωσικῆς τέχνης.

Ἀπὸ τὴν ὄροφὴν τοῦ δωματίου — μουσείου κρέμεται μεταβυζαντινός, ξύλινος, ἐπίχρυσος μετὰ χρωματιστὰ ρόδα, ἐξάπλευρος πολυέλαιος μετὰ διπλῆν σειρὰν εἰκονιδίων. Εἰς τὸ μέσον τούτου κρέμεται ἀργυρὰ κανδήλα μετὰ τὴν ἔνδειξιν : «ἀφιέρωμα τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ Χρήστου, Γιάννη καὶ Βασίλη 1806». Ἀρχαιότεραι κανδήλαι Βυζαντινῆς τεχνουργίας, ἐν εἶδει χωνίου, μετὰ λεπτὰς διακοσμῆσεις ἐκ ροδάκων καὶ λοιπῶν παραστάσεων (ὅπως τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῆς φιλοξενίας τοῦ Ἀβραάμ κ.λ.π.) κρέμονται ἀπὸ διάφορα σημεῖα τῆς ὄροφῆς. Μικρότερα ἀντικείμενα καλλιτεχνικῆς ἀξίας εἶναι : γνήσιος, Βυζαντινὸς χάλκινος σταυρὸς μετὰ παραστάσεις τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία ἐκτείνει τὰς χεῖρας εἰς προσευχὴν. Τρεῖς ξυλόγλυπτοι, ἀργυροεπένδυτοι σταυροὶ μετὰ λεπτότατες ἁγιογραφικὰς παραστάσεις. Τεμάχιον τέμπλου ἐκ μαρμάρου μετὰ Βυζαντινὸν σταυρὸν διάτρητον. Εἰς μίαν προθήκην φυλάσσονται δύο χρυσοκέντητα ἐπιμανίκια ἐπὶ μεταξωτοῦ ὑφάσματος, χρώματος πορφυροῦ, μετὰ πολὺ καλὴν ἐμφάνισιν τῶν προσώπων τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ καὶ τῆς Θεοτόκου.

Ὁ πατὴρ Νίκων μου ἔδειξε τοὺς χειρόγραφους κώδικας καὶ βιβλία παλαιῶν ἐκδόσεων, ποὺ συμπληρώνουν καὶ πλουτίζουν τὴν συλλογὴν του :

— Βύχολόγιον τοῦ ιβ' αἰῶνος ἐκ περγαμηνῆς, ἔργον περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς ἀντιγραφῶν.

— Βίβλι Ἁγίων χειρόγραφοι ἐπὶ περγαμηνῆς εἰς μικρὸν σχῆμα τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω ἐποχῆς.

— Νομοκάνων χειρόγραφος τοῦ ιζ' αἰῶνος.

— Ἀπάνθισμα πατερικῶν κειμένων γραφέν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐπὶ χάρτου τὸ ἔτος 1770 ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἰακρίωνος. Ὁ ὀγκώδης αὐτὸς κώδιξ ἀποτελεῖται ἐκ 1529 σελίδων.

— Χειρόγραφον τοῦ ιη' αἰῶνος περιέχον ἐπὶ χάρτου ἐκ τριακονσίων σελίδων ὁμιλίαις ἡθικοπλαστικοῦ περιεχομένου.

ΚΑΙΤΟΙ ΑΣΘΕΝΗΣ ΕΠΙ ΜΑΚΡΟΝ, ΕΠΙΘΥΜΕΙ ΝΑ ΕΡΓΑΣΘΗ...

Μακαριώτατε Δέσποτα,

Μὲ δάκρυα συγκινήσεως καὶ χαρᾶς ἠκούσθησαν χθὲς ἀπὸ τὸ ραδιόφωνον αἱ ἀνακοινώσεις, τὰς ὁποίας διὰ παλλούσης ἐκ συγκινήσεως φωνῆς ἀπηύθυνεν ἡ Ὑμετέρα Μακαριότης, περὶ ἀποστολῆς ἱερέων ἐκ τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν πρὸς τὰς παραμεθόριους περιοχάς.

Σᾶς συγχαίρομεν θερμῶς διὰ τὴν πρωτοφανῆ αὐτὴν χειρονομίαν ἐκδηλώσεως στοργῆς τῆς Μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας πρὸς τὰ πονεμένα καὶ πνευματικῶς λιμοκτονοῦντα τέκνα τῆς ἀκριτικῆς μας περιοχῆς. Εὐχόμεθα δὲ ὅπως ὁ Κύριος φωτίζῃ Ὑμᾶς πάντοτε καὶ ἐνισχύῃ καὶ ποδηγετῇ εἰς παρομοίας σωτηριῶδεις ἐνεργείας πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

— Σελίδες τινὲς μὲ σταχυολόγησιν ρητῶν μετὰ ἐρμηνείας αὐτῶν εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν. Εἶναι καὶ τοῦτο ἔργον τοῦ ἱε' αἰῶνος.

— Τυπικὸν σὺν Θεῷ Ἀγίῳ, περιέχον τὴν διάταξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τοῦ χρόνου ἔλου, νεωστὶ τυπωθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ Μάρκου ἱερέως Μαρᾶ τοῦ Κρητός. Ἐνετίησιν 1685.

— Ἀριστοτέλους, Ὁργανον, εἰς δίστηλον ἔκδοσιν μετὰ ἑλληνικοῦ καὶ λατινικοῦ κειμένου, ἔκδοσις Βιέννης 1584.

— Ἐξομολογητάριον τοῦ Ἀγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, ἔκδοσις Βενετίας 1794 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

— Παρακλητικὴ, παρὰ Ν. Γλυκεῖ, Ἐνετίησιν 1790.

Καθὼς κοίταζα σιωπηλὸς μὲ περίσκεψιν τὴν μικρὴ καλλιτεχνικὴ συλλογὴ τοῦ π. Νίκωνος σκέφθηκα τὴν ἐμπεριστατωμένην εἰσῆγησιν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν κ. Διονυσίου ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «περὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἐκκλησίας ἐναντὶ τῶν Ἱερῶν Ναῶν, παρεκκλησίαι καὶ ἐξωκκλησίων, τῶν κηρυσσομένων ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας ὡς διατηρητέων μνημείων ἢ ἀρχαιολογικῶν χώρων» (Ἀθῆναι 1965). Ἐκεῖ μετὰξὺ ἄλλων προτάσεων ὑπογραμμίζεται τὸ καθῆκον τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν συγγέντρωσιν, καταγραφὴν καὶ διαφύλαξιν τῶν καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας παραδόσεως ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἵδρυσιν Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσείου παρ' ἐκάστη Μητροπόλει.

Γ.Α.Χ.

Κατὰ τὸ 1960, ὅτε εὐρισκόμενη κατάτοικος ἐκ παραπληγίας εἰς τὸ νοσοκομεῖον «Ἐρυθρὸς Σταυρὸς» ἀνέγνωσα εἰς τὸ περιοδικὸν «Ζωή» μίαν ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς ἱερεῖς διὰ τὰ ἀκριτικὰ αὐτὰ χωριά. Δακρῦν ἔκ συγκινήσεως παρεκάλεσα ἐκ καρδίας τὸν Κύριον νὰ μὲ θεραπεύσῃ, ὑποσχόμενος ὅπως ὑγιῆς γενόμενος μεταβῶ καὶ ἐπὶ δύο ἔτη ὑπηρετήσω εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ ἐγκαταλειμμένα αὐτὰ χωριά.

Ὁ Κύριος μὲ ἠξίωσε νὰ ἐγερθῶ ἐκ τῆς κλίνης τῆς παραλυσίας. Ἐβελτιώθη δὲ τόσον πολὺ ἡ κατάστασίς μου, ὥστε νὰ ἀναλάβω καὶ πάλιν ἱερατικὰ καθήκοντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Δοξασμένον τὸ ἅγιον ὄνομα αὐτοῦ. Πλὴν ὅμως τὴν ὑπόσχεσιν οὐκ ἐξεπλήρωσα ἔτι. Τοῦτο οὐχὶ ἐκ ψυχικῆς, ἀλλὰ ἐκ σωματικῆς ἀδυναμίας.

Σκέπτομαι μήπως ἐκ τῆς σωματικῆς ἀναπηρίας, ἣτις ἔχει παραμείνει ὡς ὑπόλειμμα, δὲν δυνηθῶ νὰ ἐξυπηρετήσω ἀρκούντως μίαν τοιαύτην ἐνορίαν. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἤκουσα τὰς χθεσινὰς ἀνακοινώσεις τῆς Ἑμετέρας Μακαριότητος αἰσθάνομαι ἑαυτὸν ἔνοχον, διότι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχα κάνει τὸ πᾶν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς πρὸς τὸν Κύριον ὑποσχέσεώς μου.

Ὅθεν ἐφ' ἐξῆς τίθεμαι εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ἑμετέρας Μακαριότητος. Ἑμεῖς ὡς ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ πατὴρ ὑμῶν τῶν Ἱερέων ἠμπορεῖτε νὰ κρίνητε, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον θὰ δυνηθῶ νὰ προσφέρω τὰς ὑπηρεσίας μου εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ περισσότερον δεινοπαθοῦντα χωρία τῆς Βορείου Πατρίδος.

Ἐὰν διὰ τῆς πεφωτισμένης Ἑμῶν ἀντιλήψεως νομίζητε, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ προσφέρω οὐσιαστικὴν ὑπηρεσίαν μὴ διστάσητε νὰ μὲ στείλετε ὅπου δεῖ.

Εἶμαι πρόθυμος νὰ ὑπομείνω πᾶσαν ταλαιπωρίαν καὶ δυσκολίαν καὶ νὰ ὑποστῶ κάθε κίνδυνον διὰ τὰ πρόβατα τοῦ Κυρίου τὰ στερούμενα ποιμένος.

Ἀπ' αὐτὴν τὴν στιγμήν τίθεμαι ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν διάθεσιν Ἑμῶν, Πάτερ Ἁγιε.

Μὲ βαθύτατον σεβασμὸν καὶ υἱικὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην ἀσπάζομαι τὴν δεξιὰν Ἑμῶν.

Ἀναμένων ὁδηγίας καὶ ἐντολάς, αἰτοῦμαι τὴν εὐλογίαν τῆς Ἑμετέρας Μακαριότητος.

Ἐλάχιστος δοῦλος Χριστοῦ
καὶ πνευματικὸν Ἑμῶν Τέκνον

Ἐν Π. Ψυχικῷ τῇ 12 Αὐγούστου 1967,

Ἱερεὺς Θ. Κ.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐκ τυπογραφικῆς ἀβλεψίας εἰς τὴν Νεκρολογίαν τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυροῦ Χριστοφόρου (α' Ἐφημέριος) φύλλον 10 τοῦ 1967) ἀνεγράφη ὅτι ἐξεδήμησεν εἰς Κύριον τὴν 23ην Ἰουνίου, ἐνῶ τὸ ὄρθον εἶναι τὴν 23ην Ἰουλίου.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Εἰδοποιοῦνται οἱ εὐλαβέστατοι Ἐφημέριοι, ὅτι τὰ Ταχυδρομικὰ Ταμιευτήρια χορηγοῦν εἰς τοὺς κληρικοὺς στεγαστικά δάνεια, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐνδιαφερομένων.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ἐπίκαιρα. — Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης, Ἐφηβικὴ ἡλικία καὶ χριστιανικὴ ἀγωγή. — Θεοδόση Σπεράντσα, Ἡ ἐργασία (ἡ'). — Τοῦ Ἁγίου καὶ Μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, Ὁ περὶ Ἱερωσύνης λόγος. Ἀπόδοση Θεοδόση Σπεράντσα. — Τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, Διδαχὴ γιὰ τοὺς πατέρες. — Ἀρχιμ. Φιλάρτου Βιτάλη, Ἱεροκήρυκος Ἱ. Μητροπόλεως Νικοπόλεως, Ἡ πίστις κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον. — Ἀρχιμ. Νικοδήμου Γκατζιρούλη, Ἱεροκήρυκος Ἱ. Ἀρχ/πῆς Ἀθηνῶν, Ἡ τελευταία μου λειτουργία. — Β. Ἡλιάδη, Ἐνας Ἅγιος Διηγηματογράφος ὁ Μωραϊτίδης, ποῦ μὲ τὸ μοναχικὸ σχῆμα ποῦ περιεβλήθη ἐσκόρπισε στὴν Σκιάθου τὴν ἀγιωσύνη του. — Φ. Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὲς, κανονικὲς καὶ ἄλλες ἀπορίες. — Β. Μουστάκη, Τὸ μυστικὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. — Ἀρχιμ. Χριστοφόρου Καλύβα, Ἱεροκήρυκος Ἱ. Μητροπόλεως Χαλκίδος, Κυριακοδρόμιον ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ ἐνιαυτοῦ. 15. Αἰωνία λύτρωσις. — Γ.Α.Χ., Ἐνα μικρὸν βυζαντινὸν Μουσεῖον εἰς τὸ Ξυλόκαstron Κορινθίας. — Καίτοι ἀσθενὴς ἐπὶ μακρὸν, ἐπιθυμῶ νὰ ἐργασθῶ... — Ἀνακοίνωσις.

Τύποις: ΤΣΙΡΩΝΗ (Μονοτυπικὰ Συγκροτήματα)

Ὀδὸς Λένορμαν 185, Ἀθῆναι — Τηλέφ. 530.318

Ἐπεύθυνος Τυπογραφείου: Δημήτριος Β. Δεσποτάκης
Λεωφόρος Ἡρώων 26, Περιστερὶ